

Nr 88.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag
om bageri- och konditoriarbetes förläggande till viss del
av dygnet; given Stockholms slott den 2 mars 1923.*

Kungl. Maj:t vill härmed under åberopande av bilagda i statsrådet
och lagrådet förda protokoll, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen antaga härvid fogat förslag till lag om bageri- och konditoriarbetes förläggande till viss del av dygnet.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Herm. Lindqvist.

Förslag

till

Lag om bageri- och konditoriarbetes förläggande till viss del av dygnet.

Häriigenom förordnas som följer:

1 §.

Arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och klockan 6 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrives utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.

Om arbete, varom här är sagt, i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse eller eljest bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, skall det icke vara underkastat denna lag i vidare mån, än det avser tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk.

2 §.

Utan hinder av vad i 1 § är stadgat må

a) i bageri- eller konditorirörelse arbete för tillverkning av konditorivaror utföras å sön- eller helgdag under högst tre timmar mellan klockan 6 förmiddagen och klockan 6 eftermiddagen;

b) i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse sådant arbete för tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk, vilket bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, utföras å sön- eller helgdag under tid, som under a) sägs;

c) s. k. anrörning utföras å sön- eller helgdag under högst två timmar mellan klockan 8 förmiddagen och klockan 8 eftermiddagen;

d) uppeldning eller deggörning utföras å söckendag mellan klockan 4 och klockan 6 förmiddagen;

e) uppeldning utföras av annan än bageri- eller konditoriarbetare å tid, då eljest arbete enligt denna lag ej må bedrivas;

f) under natten till söckendag, som närmast föregår två eller flera på varandra följande sön- eller helgdagar, uppeldning eller deggörning utföras jämväl mellan klockan 2 och klockan 4 förmiddagen och annat arbete mellan klockan 3 och klockan 6 förmiddagen.

3 §.

Arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd må, där arbetet är indelat i skift, å söckendag fortgå jämväl mellan klockan 8 och klockan 10 eftermiddagen ävensom, i den mån så kräves för det tillverkade brödets torkning, mellan klockan 10 eftermiddagen och klockan 12 midnatt.

4 §.

Därest särskilt förhållande påkallar avvikelse från det i 1 § stadgade förbud, utöver vad enligt 2 och 3 §§ är medgivet, äge vederbörande yrkesinspektör att meddela tillstånd därtill. Sådant tillstånd, vilket skall sökas för varje särskilt tillfälle, må ej avse mer än två dygn i sänder eller för samma arbetsställe meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår. Är ytterligare eftergift av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, må sådan eftergift meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Erfordras för ändamålsenlig drift av tillverkning, som i 3 § avses, ytterligare nattarbete, äge yrkesinspektionens chefsmyndighet att lämna medgivande därtill; och skola därvid meddelas de föreskrifter om nattarbetets anordnande, som kunna finnas erforderliga.

Är på grund av olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet avvikelse, varom i första stycket sägs, oundgängligen nödvändig, och är ej tid att inhämta tillstånd därtill, må avvikelsen vidtagas utan tillstånd, dock ej för mer än ett dygn i sänder. Om sådan åtgärd och anledningen därtill åligger det företagets innehavare att ofördröjligen göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör.

5 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

Å arbetsställe, där sådant arbete, som avses i 15 § lagen om arbetarskydd, bedrivs på stadigvarande sätt, skall förevarande lag finnas anslagen på lämplig plats.

6 §.

Bedriver innehavare av företag, som i denna lag avses, arbete i strid mot stadgande i lagen eller med stöd av sådant stadgande utfärdad föreskrift, straffes med böter från och med tio till och med ettusen

kronor. Har på sådant sätt till arbete med faders eller målsmans vetenskap och vilja använts person under aderton år, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den, som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

7 §.

Därest innehavare av företag, som i denna lag avses, försummar att fullgöra anmälningsskyldighet, varom stadgats i 4 § tredje stycket, eller skyldighet, som är föreskriven i 5 § andra stycket, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

8 §.

Förseelse, som omförmäles i 6 eller 7 §, åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1924 samt gäller till och med den 31 december 1926; skolande i fråga om sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 6 eller 7 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

Vederbörande myndighet äger att jämväl innan denna lag trätt i kraft meddela beslut om eftergift, som avses i 4 §.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9
februari 1923.*

Närvarande:

Statsråden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON,
ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Lindqvist:

Lagen den 17 oktober 1919 om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete upphör att gälla med 1923 års utgång. Tiden torde fördenskull nu vara inne att taga under omprövning, vilka lagstiftningsåtgärder med anledning härav kunna erfordras.

Ifrågavarande lag, i det följande kallad bagerilagen, har icke, såsom den samtidigt utfärdade lagen om arbetstidens begränsning, undergått någon revision. Visserligen väcktes vid 1922 års riksdag inom andra kammaren av herr Kinmanson motion (nr 67) med yrkande om antagande av ett av honom framlagt förslag till lagstiftning i ämnet, men motionen vann ej riksdagens bifall.

I skrivelse den 21 december 1922 har socialstyrelsen, med bifogande av redogörelse över av styrelsen föranstaltad undersökning rörande bagerilagens verkningar, framlagt ett av motivering åtföljt förslag till förnyad lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete. Över förslaget hava utlåtanden infordrats från kommerskollegium och arbetsrådet, varjämte Sveriges bageriidkareförening, Stockholms bageriindustriförening och Svenska livsmedelsarbetareförbundet lämnats tillfälle att yttra sig.

I syfte att närmare klarlägga bagerilagens verkningar har socialstyrelsen hänvänt sig till samtliga länsstyrelser med anhållan om meddelande, huruvida och i vad mån nämnda lag medfört några avsevärda olägenheter för bagerirörelsen. Därjämte har upplysning begärts rör-

Lagens verkningar.

Socialstyrelsens
utredning.

rande *dels* sammanlagda antalet bagerier (frånsett företag för uteslutande tillverkning av spis- eller knäckebröd eller konditorivaror) med lejd arbetskraft jämte antalet däri använda arbetare och *dels* antalet bagerier, bedrivna utan biträde av annan än make och hemmavarande barn (i det följande benämnda »familjebagerier») jämte antalet av deras biträden. Samtliga dessa uppgifter skulle avse dels tiden den 1 januari 1920 och dels tiden den 1 april 1922.

Som svar på styrelsens förfrågan hava 14 länsstyrelser anført som sin mening, att bagerilagen icke medfört några mera betydande olägenheter. Länsstyrelsen i Göteborgs- och Bohus län har dock meddelat, att missnöje med lagen här och var yppat sig. Beträffande Gottlands län har lagen uppgivits hava fungerat tillfredsställande på landsbygden och endast i Visby stad blivit föremål för klander från yrkesutövarna. Överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Kopparbergs och Västerbottens län hava däremot uttalat den uppfattningen, att lagen i vissa hänseenden varit till men för bagerirörelsen, i intet fall dock i den utsträckning, att dess prolongering borde avstyrkas.

De i yttrandena vanligast förekommande anmärkningarna mot lagen hava varit följande:

Bestämmelsen, att bageriarbetet finge börja först kl. 6 f. m. omöjliggjorde tillhandahållandet av färskt bröd vid den tidpunkt, som kunder och återförsäljare skäligen kunde fordra. På grund av den knappa arbetstiden måste bakningen under morgontimmarna forceras, vilket förhindrade ett omsorgsfullt arbete och försämrade brödets kvalitet. Vid leveranser och försändelser finge brödet ofta inpackas varmt, varigenom det mer eller mindre skadades. På grund av den nödtvungna forceringen av morgonarbetet måste antalet arbetare utökas, varigenom ofta arbetstiden senare på dagen icke kunde till fulla utnyttjas. För innehavare av smärre bagerier, som själva deltog i arbetet, hade bagerilagen i många fall medfört avsevärt ökat arbete. Familjebageriernas undantagande från bagerilagens tillämpning innebure en orättvisa mot övriga bageriidkare. Lagen hade medfört höjda driftkostnader och onödig stegring av brödpiserna. Smärre bageri- och konditoriidkare kunde icke i samma utsträckning som förut åtaga sig tillfälliga beställningar.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de framställda anmärkningarna, ber jag att få hänvisa till socialstyrelsens utlåtande, vilket torde få såsom bilaga fogas vid detta protokoll.

Behov av lag-
stiftning.
Social-
styrelsen.

Med utgångspunkt från den verkställda utredningen har socialstyrelsen till besvarande upptagit frågan, huruvida en lagstadgad reglering, väsentligen motsvarande den nuvarande bagerilagen, överhuvud taget

borde upprätthållas; och har styrelsen ansett denna fråga böra besvaras jakande. Till utveckling av sin mening har styrelsen anfört:

Det missförhållande, som denna lagstiftning vände sig emot, eller det eljest i nära nog oavbruten följd året runt förekommande nattarbetet för en rätt betydande grupp av arbetare torde från arbetarskyddssynpunkt få anses så allvarligt, att endast verkligt betydande olägenheter av lagstiftningen skulle kunna motivera dess avskaffande. Av de verkställda undersökningarna framginge visserligen, att från arbetsgiversidan framförts många och bittra klagomål över bagerilagen, vilka klagomål sannolikt icke alldeles saknade skäl för sig. De olägenheter, klagomålen rörde och vilka väl även i viss mån varit kännbara för allmänheten, syntes emellertid knappast ha varit av den svårartade beskaffenhet, varom nyss nämnts.

Beträffande frågan, huruvida den ifrågasatta lagstiftningen borde förlänas definitiv eller provisorisk karaktär, har socialstyrelsen anfört:

Ehuru bagerinäringen väl varit mindre utsatt för de senaste årens konjunkturväxlingar än industrien i gemen, syntes den dock ej ha gått alldeles fri från kristidens påkänningar. I viss mån torde sålunda beträffande nämnda näring föreligga enahanda grunder för ett förlångt provisorium, som enligt styrelsens mening gjort sig gällande ifråga om åttatimmarslagen. För att låta bagerilagen i förevarande avseende följa nu berörda huvudsakliga författning på arbetstidslagstiftningens område talade dessutom den omständigheten, att det, sedan styrelsen den 30 november 1922 erhållit uppdrag att i viss omfattning revidera lagen om arbetarskydd, möjligen inom den närmare framtiden kunde ifrågakomma att nu allmängiltigt reglera nattarbetet.

På grund av vad sålunda anförts har styrelsen föreslagit en provisorisk lagstiftning med giltighet till 1926 års utgång.

Mot socialstyrelsens utlåtanden hava reservationer anmälts dels av herr von Sydow, som ansett, att ifrågavarande lagstiftning icke borde förlängas, dels av herr Johansson, vilken förklarat sig kunna biträda förslaget om förlängd provisorisk lagstiftning allenast under förutsättning att den nu gällande lagen i oförändrat skick prolangerades.

Reserva-
tioner.

Kommerskollegium har förklarat sig anse, att en särskild reglering av arbetstiden för bagerier vore ur arbetsskyddssynpunkt ofrånkomlig till undvikande av sociala olägenheter av allvarlig art för den inom yrket anställda personalen. Av samma skäl, som av collegium anförts i utlåtande den 20 november 1922 i fråga om förlängning av 8-timmarslagen och med hänsyn till vad socialstyrelsen framhållit rörande möjligheten, att inom den närmaste framtiden en mera allmängiltig reglering av nattarbetet kunde ifrågakomma, förordade collegium jämväl, att den förnyade bagerilagen endast bleve av provisorisk beskaffenhet och komme att gälla intill utgången av år 1926.

Kommers-
kollegium.

Sveriges
bageriidkare-
förening m. fl.

Sveriges bageriidkareförening och Stockholms bageriindustriförening
hava i gemensamt utlåtande anført, bland annat:

Den av socialstyrelsen föranstaltade utredningen syntes ej hava skett med tillräcklig grundlighet. Sålunda funnes icke bland hela utredningsmaterialet något yttrande från någon bageriidkarekorporation. På de platser, där de lokala myndigheterna ansett lämpligt att direkt taga reda på förhållandena inom bagerinäringen, hade emellertid de överallt existerande missförhållandena icke kunnat undgå att på ett otvetydigt sätt träda i dagen. De i socialstyrelsens utredning omförmälda olägenheterna av bagerilagen hade medfört betydligt höjda drifts- och tillverkningskostnader samt därigenom framtungit en avsevärt högre prisnivå än den, som eljest skulle kunna hållas. Föreningarna kunde betyga, att de vid utredningen konstaterade missförhållandena på grund av lagen, visserligen i olika omfattning och i olika avseenden på olika håll, gällde hela bageriyrket. Den av bagerilagen för yrkesbagerierna framtungna stegringen av arbetsstyrkan kunde i medeltal beräknas till 20 procent. Stegringen av distributionskostnaderna vore på grund av de olika lokala förhållandena så olikartad, att den undandroge sig en allmängiltig beräkning, men överstege i många fall flera gånger stegringen av arbetsstyrkan. Stegringen i jäståtgången kunde icke beräknas lägre än till i medeltal 25 procent. Från flera håll hade fördubblad jäståtgång anmälts. Åtgången av bränsle och av vissa andra materialier ävensom de allmänna omkostnaderna hade betydligt ökats. Härtill komme, att det nervösa arbetssätt, som den genom lagen framtungna forcingen av morgonarbetet medfört, inverkad kostsamt på materialhushållningen i det hela, på samma gång den hade allt annat än fördelaktiga inverkningar på brödetts kvalitet och första behandling. På grund av alla dylika svårigheter ävensom den olidliga konkurrensen med de från lagen befriade företagen hade de lagen underkastade bageriernas omsättning nedgått på ett sätt, som innebure de allra största faror för det svenska bageriyrkets framtida bestånd.

Socialstyrelsen, som icke bestritt tillvaron av dessa olägenheter, hade dock utan tvekan förordat lagens förlängning, emedan nattarbetet i bagerierna, mot vilket lagen riktade sig, enligt styrelsens mening innebure ett så allvarligt missförhållande. Denna fråga hade emellertid icke gjorts till föremål för någon utredning. Man hade städse framhållit, att den bärande principen för all arbetarskyddslagstiftning vore att densamma riktade sig »mot användande av arbetare under vissa förhållanden, som enligt lagstiftarens uppfattning innebure fara för arbetarens liv eller hälsa», och man vitsordade att skälen emot nattarbetet i bagerierna borde koncentrera sig kring de menliga följderna i hygieniskt avseende», det i bagerierna praktiserade nattarbete skulle medföra. Men när det sedermera gällt att påvisa dessa menliga följder i verkligheten, så hade man varken från bageriarbetarnas eller de utredande myndigheternas sida haft det allra minsta belägg att komma med utöver de allmänna fraserna. Rörande åtskilliga andra förhållanden, vilka oftast varit av en utpräglad sekundär, om ens någon betydelse för saken i fråga, hade utförliga statistiska översikter lämnats. Men angående det traditionella bageriarbetets menliga inflytande på bageriarbetarnas »liv och hälsa» hade i de olika aktstyckena emot nattarbetet i bagerierna ej en siffra eller något enda sakkunnigt utlåtande publicerats. Om så hade skett hade utredningsresultatet blivit ett helt annat. Ty alla siffror, som skulle kunnat åberopas i dessa stycken, torde enhälligt vittna om att det i bagerier tillämpade nattarbetet icke varit skadligt för arbetarnas liv och hälsa.

Föreningarna hava härefter till stöd för sistnämnda påstående åberopat resultaten av åtskilliga undersökningar, verkställda av doktor J. Leffler, 1884 års arbetarförsäkringskommitté, tuberkuloskommittén, professor Westergaard och Reichsgesundheitsamt i Tyskland. Föreningarna anföra vidare:

De ifrågavarande siffrorna härröra, till en viss grad med undantag för tuberkuloskommitténs betänkande, samtliga från tiden, då nattarbetet var obetingat förhärskande i bagerierna, då arbetstiden därstädes var mycket längre och de hygieniska anordningarna vida mindre betryggande än vid tiden omedelbart före den nuvarande bagerilagens genomförande, och äro därför givetvis i ännu högre grad vittnesgilla i fråga om denna tidpunkt, då det i de nyssnämnda hänseendena var vida bättre ställt för bageriarbetarna. Vad särskilt det genom lagen förbjudna nattarbetet vidkommer, så hava arbetsgivarna inom yrket på intet sätt ställt sig oförstående gent emot arbetarnas strävanden emot nattarbetet, utan efter hand inskränkt detsamma till det minimum, som med de genom den fortskridande utvecklingen vid varje tidpunkt aktuella förhållandena visat sig vara på något sätt möjligt. Och i det hänseendet innehåller den statistiska avdelningen av det kommittébetänkande, som låg till grund för lagens antagande, siffror, som ställa kravet på en undantagslagstiftning om nattarbetet i en nog så betänklig belysning.

Av dessa siffror framgår nämligen, att under det att 1897, det år, under vilket den förut nämnda Lefflerska undersökningen företogs, icke mindre än 85.6 procent av samtliga bageriarbetare voro nattarbetare, har denna siffra 1905 sjunkit till 36.3 procent samt 1917 till 19.9 procent, eller om samma tid, nämligen kl. 8 e. m. till 6 f. m., i sistnämnda fall som år 1897 räknas till natten, till 29.6 procent av hela antalet. Och under det att 1897 säkerligen för så gott som alla de 85 procent nattarbetare den ojämförligt största delen av natten togs i anspråk för arbetet, framgår av kommitténs siffror, att medelnattarbetstiden för de 19.9 procent, som 1917 sysselsattes med dylikt arbete, nedgått till 3.7 timmar pr dygn, eller om i stället veckan lägges till grund för beräkningen, till 20.4 timmar pr vecka. Sammanställas de ifrågavarande båda synpunkterna, så inses utan vidare, vilken oerhörd inskränkning av nattarbetet inom bageriyrket, som försiggått under de båda ifrågavarande årtiondena. Sett i sin totalitet, representerade nattarbetet 1917, om arbetarna och deras nattarbete betraktas såsom sammanlagda helheter, endast en bråkdel, omkring en tolfteedel, av vad det mot slutet av nittonde århundrandet, med andra ord en generellt taget så pass oväsentlig inskränkning i arbetarnas bekvämlighet, att icke heller de hänsyn till arbetarnas allmänna trevnad, hemliv, rekreation o. d., som man velat göra gällande, vid sidan av huvudskälet hälso-synpunkten, rimligtvis kunna anses vara i större omfattning åsidosatta genom de före lagens antagande rådande förhållandena.

Under åberopande av vad sålunda anförts hava föreningarna hemställt, att ifrågavarande lag icke måtte i någon form erhålla förlängd giltighet.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet har yrkat, att lagen efter att hava undergått vissa ändringar måtte givas definitiv karaktär.

Svenska
livsmedels-
arbetare-
förbundet.

Departement-
schefen.

Lika med de hörda myndigheterna finner jag det nödvändigt att genom en lagstiftning av i huvudsak samma innebörd som den nu gällande bagerilagen söka förebygga de sociala missförhållanden, som utan tvivel lätt kunna bli en följd av oreglerat nattarbete inom ifrågasvarande yrke. De olägenheter, som hittills gällande bestämmelser i ämnet till äventyrs kunna hava medfört för bageriidkarna, synas ej heller varit av den betydelse, att någon mera genomgripande förändring av dessa bestämmelser erfordras. Av skäl, som åberopats av socialstyrelsen och kommerskollegium, anser jag det icke lämpligt att nu skrida till en definitiv lagstiftning utan biträder myndigheternas förslag om utfärdande av en provisorisk lag gällande under tre år.

Jag övergår nu till att redogöra för de förslag om ändringar i gällande bestämmelser, som framkommit under ärendets behandling, samt för de avvikelser från samma bestämmelser, som jag funnit böra göras.

Lagens rubrik.

Motion vid
1922 års
riksdag.

Uti en vid 1922 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 67, framlade herr Kinmanson förslag till ny lag i förevarande ämne med rubrik: »Lag om vissa inskränkningar i avseende å tiden för arbetets förläggning i bagerier och konditorier». Motionären framhöll, att förändringen av rubriken skett i avsikt att tydligt utmärka, det bagerilagen ej avsåge att på något sätt *begränsa* själva arbetstiden inom yrket. Denna begränsning skedde uteslutande genom den allmänna arbetstidslagen. Bagerilagen åsyftade allenast att *förlägga* arbetstiden inom yrket så, att nattarbete och söndagsarbete reglerades.

Andra
lagutskottet.

Andra lagutskottet förklarade sig anse bagerilagens nuvarande rubrik icke giva ett fullt tillfredsställande uttryck för lagens innehåll men fann frågan därom ej lämpligen böra upptagas till omprövning förrän i samband med ett blivande ståndpunktstagande till spörsmålet om lagens förnyande.

Departement-
schefen.

Även jag har icke kunnat undgå att finna den nuvarande lagens överskrift mindre tillfredsställande. Särskilt om den jämföres med den allmänna arbetstidslagens rubrik, kan överskriften giva anledning till den missuppfattning, att bagerilagen skulle hava till uppgift att reglera arbetstidens längd inom ifrågasvarande yrke samt att bageri- och konditori-arbete vore undantaget från den allmänna arbetstidslagens bestämmelser. Då jag anser det vara av vikt att förebygga en dylik missuppfattning, synes den ifrågasatta nya lagens överskrift böra tydligare angiva lagens

syfte, nämligen bageri- och konditoriarbetes förläggande till viss del av dygnet.

1 §.

Socialstyrelsen har ansett, att någon ändring i hittills gällande förbud mot nattarbete icke bör ifrågakomma, och har i sådant avseende anfört:

*Förbudet mot
nattarbete.*

Social-
styrelsen.

Lagens huvudsakliga bestämmelse utgöres av det i 1 § första stycket intagna förbudet mot arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m. Detta förbud var visserligen i avsevärd mån förberett genom småningom genomförda inskränkningar av nattarbetet och genom vissa av kristidens restriktioner, men torde det likväl av bageriidkarnas uttalanden att döma, på många håll ha drabbat bagerinäringen ganska kännbart. Herr Kinmansson vände sig i sin motion mot detta förbud med mycken skärpa och påkallade medgivande till arbetets igångsättande två timmar tidigare. De klagomål över arbetstidsbegränsningens olägenheter, som från bageriidkare inkommo såsom svar på frågeformulären rörande åttatimmarslagens verkningar, syntes i många fall väsentligen vara föranledda av bagerilagens nattarbetsförbud. Vid den genom polismyndigheterna verkställda undersökningen rörande bagerilagens tillämpning framkommo också en mångfald klagomål över de olägenheter, nattarbetsförbudet förorsakat bagerinäringen. Ur redogörelsen för undersökningen må här anföras de mer väsentliga av dessa olägenheter: Färskt bröd kan ej tillhandahållas å tid, som kunder och återförsäljare skäligen fordra. På grund av den knappa arbetstiden måste bakningen under morgontimmarna forceras, vilket förhindrade ett omsorgsfullt arbete, försämrade brödets kvalitet och ökade jäst-åtgången. För forceringen måste även arbetarantalet ökas, vilket åter hade till följd, att arbetskostnaderna ökades och att arbetstiden senare på dagen ofta icke kunde till fulla utnyttjas. Vid distribution och försändande måste brödet ofta inpackas varmt, varigenom det mer eller mindre skadades.

Enligt styrelsens uppfattning lär det ej kunna förnekas, att här ifrågasatt förbud för bagerinäringen och i viss mån även för den konsumerande allmänheten genom kostnadsökning och på annat sätt medfört en del olägenheter. Ifrågasatt har också blivit, att statsmakterna möjligen skulle, till lindrande av berörda olägenheter, i någon mån gå bagerinäringens önsksningar till mötes genom att med någon kortare tidrymd, exempelvis en timme, tillbakaflytta tiderna för de olika arbetenas början. Efter en dylik förändring skulle arbetet i allmänhet kunna börja kl. 5 i stället för kl. 6 f. m. eller vid den tid, som gäller för arbetets början enligt lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag och som återfinnes såsom gräns för nattarbetet jämväl i vissa internationella konventioner. Styrelsen har emellertid icke ansett sig kunna förorda en sådan förändring, enär densamma från arbetarskyddssynpunkt måste betraktas som en avsevärd försämring och från bageriarbetarnas sida skulle möta starkt motstånd.

Kommerskollegium har förordat en ändring av lagen i syfte att bereda någon möjlighet för industriellt drivna bagerier att börja arbetet en, högst två timmar tidigare än för närvarande är tillåtet. Efter att hava redo-

Kommers-
kollegium.

gjort för de från bageriidkare framställda, i socialstyrelsens yttrande återgivna klagomålen över nu gällande bestämmelsers menliga följder anför kollegium:

Det torde enligt kollegii mening icke kunna bestridas, att dessa anmärkingar ägde åtskilligt fog. Att jästätgången ökats, framginge jämväl av annan, inom kollegium pågående utredning; och detta oberoende av en mera tillfällig, illegitim användning för s. k. hembränning, som förekommit under krisåren men numera torde i väsentlig mån minskats. Den snabbjäsning, som sålunda i mer eller mindre grad vunnit tillämpning, syntes knappast vara ägnad att frambringa bästa möjliga produkt; ej heller syntes en alltför starkt påskyndad distribution av ännu varmt bröd vara ur kvalitetssynpunkt önskvärd. Även i ett annat avseende hade en olägenhet framträtt i samband med nuvarande starka begränsning av bakningstiden på morgonen, nämligen i fråga om möjligheten att använda elektriskt värmda ugnar för brödets gräddning. Det syntes sannolikt, att det nya uppslag, som låge i införandet inom bageritekniken av dylika ugnar, kunde för framtiden erbjuda mycket avsevärda fördelar i bränslebesparing, gynnsammare arbetsförhållanden och bättre arbetsprodukt. Men för att möjliggöra användningen av elektrisk energi för detta ändamål borde användningstiden förläggas till timmarna före kl. 7 f. m., då såsom regel ökad strömförbrukning för andra ändamål och följaktligen s. k. högtariff inträdde.

Ur dessa olika synpunkter syntes mycket tala för, att möjlighet borde beredas även industriellt drivna bagerier att, där särskilda skäl därtill föreläge, börja arbetet 1 à högst 2 timmar tidigare, än vad nu vore fallet. Sådan möjlighet kunde tänkas beredd därigenom, att yrkesinspektionens chefsmyndighet erhöile bemyndigande att i dylika fall medgiva dispens, så att arbetet finge taga sin början exempelvis kl. 5 f. m. Ifrågasättas kunde vidare, att, där arbetet fördelades på två skift, ytterligare medgivande skulle kunna lämnas att påbörja arbetet redan kl. 4 f. m., i båda fallen med tillämpning av bestämmelser av liknande art, som de nu gällande, för de förberedande arbetena med degberedning och ugnselldning.

Mot införande av den sålunda ifrågasatta dispensrätten kunde givetvis anföras det av socialstyrelsen åberopade skälet mot någon förändring i dylik riktning, nämligen att densamma skulle ur arbetarskyddssynpunkt innebära en försämring och från bageriarbetarnas sida möta starkt motstånd. Det syntes dock tänkbart, att de tekniska och ekonomiska fördelar, som stode att vinna, kunde i vissa fall bliva så påtagliga, att enighet om ändring i riktning mot något tidigare förlagd arbetstid vunnnes mellan arbetare och arbetsgivare, t. ex. ortsvis. Vidare syntes det, som i varje fall mindre bageriidkare, vilken personligen deltog i arbetet, icke skäligen borde kunna förvägras att på detta sätt själv erhålla dispens att börja arbetet något tidigare. Och detta så mycket mer, som redan nu icke blott de egentliga »familjebagerierna», utan även kooperativa sammanslutningar av bagare, där samtliga i arbetet deltagande vore självständiga delägare i rörelsen, vore undantagna från den lagstadgade tidsbegränsningen.

Genom möjliggörande av sådan dispensrätt, som här ifrågasatts, skulle även den påtalade, nuvarande olägenheten av en i viss mån obillig konkurrens från de förutnämnda familje- och andelsbageriernas sida kunna utjämnas.

Sveriges bageriidkareförening och Stockholms bageriindustriförening hava hemställt om tillbakaflyttande av tiden för det ordinarie bageriarbetets början från kl. 6 till kl. 4 förmiddagen och hava till stöd därför anfört:

Sveriges
bageriidkare-
förening m. fl.

Även om bageriyrket icke därigenom helt komme i det fria läge i arbets-hänseende, som vore nödvändigt för att det fullt obehindrat skulle kunna tillgodose allmänheten med möjligast bästa och billiga bröd, så skulle på så sätt likväl ett betydelsefullt steg vara taget i den riktningen och de svåraste arbets-tekniska och folkeekonomiska olägenheterna av den restriktiva bagerilagstiftningen vara övervunna. Den onaturliga forceringen av arbetet under morgontimmarna skulle till större delen bliva obehövlig. Därigenom skulle kunna besparas den allra största delen av de extra omkostnader och övriga fördyrande faktorer, vilka såsom i det föregående nämnts på grund av lagens morgonarbetsbestämmelser för närvarande tyngde bageriyrket. Och härigenom skulle brödet därtill genom en omsorgsfullare beredning bli bättre och värdefullare än nu kunde ske samt komma allmänheten tillhanda i någorlunda rätt tid. Med den erfarenhet, som vunnits att den nuvarande försäljningsminskningen koncentrerats till morgonen behövde man icke heller tvivla på att en dylik reform även skulle så inverka på omsättningen, att densamma skulle möjliggöra det nuvarande arbetareantalets väsentliga bibehållande.

Beträffande det av socialstyrelsen mot en dylik ändring anförda skälet, att en sådan ändring skulle innebära en avsevärd försämring ur arbetarskyddssynpunkt, hava föreningarna anfört, att detta skäl i förevarande fall icke med fog kunde göras gällande. Arbetarna komme ju i alla händelser i åtnjutande av 8-timmars arbetsdag; de bleve lediga mitt på dagen och skulle hava till sitt förfogande en riklig tid både till nattsömn, hemliv och lämpliga förströelser.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet har yrkat, att tiden för arbetets början måtte framflyttas från respektive kl. 4 och kl. 6 förmiddagen till respektive kl. 6 och kl. 8 förmiddagen.

Svenska
livsmedels-
arbetare-
förbundet.

Enahanda yrkande, som nu framförts av Sveriges bageriidkareförening m. fl., gjordes även av herr Kinmanson i hans förut omförmälda motion vid 1922 års riksdag. I anledning av detta yrkande yttrade andra lagutskottet, att även om ett förverkligande av detta förslag skulle vara ägnat att medföra ett förbilligande och, enligt vad av motionären gjorts gällande, jämväl ett förbättrande av varorna, syntes det dock utskottet uteslutet att kunna biträda samma förslag, vars genomförande skulle nära nog vara liktydigt med ett upphävande av lagen. Utskottet förutsatte emellertid, att den av socialstyrelsen tillämnade undersökningen angående lagens verkningar skulle komma att lämna nödigt underlag även för bedömandet av frågan, huruvida och i vad mån de i nu före-

Departements-
chefen.

varande hänseende gällande restriktiva bestämmelserna tilläventyrs kunde i något hänseende tarva jämkning.

Av samma skäl som utskottet anfört beträffande herr Kinmansons motion i denna del finner jag det uteslutet att godtaga bageriföreningarnas yrkande. Men jag har ej heller kunnat ansluta mig till kommerskollegii mindre långt gående förslag. Det måste nämligen fasthållas vid, att även ett tillbakaflyttande av arbetets begynnelsestid med allenast en timme till respektive kl. 3 och kl. 5 förmiddagen innebär en ur skyddssynpunkt betydande försämring, och enligt min uppfattning har icke den förebragta utredningen givit vid handen, att de nuvarande bestämmelserna medfört sådana olägenheter, att en dylik åtgärd vore försvarlig. Beträffande särskilt lämpligheten av att, såsom collegium ifrågasatt, giva innehavare av mindre bageri, som ej vore att hänföra till familjbageri, tillstånd att för egen del börja arbetet tidigare än sina arbetare, kunde dylika tillstånd medföra svårighet att övervaka lagens efterlevnad och skulle i varje fall ej vara ägnade att minska de större bageriidkarnas klagomål över obillig konkurrens.

*Undantaget
för familje-
bagerier.
Social-
styrelsen.*

Beträffande det i 1 § upptagna undantaget från lagens bestämmelser till förmån för rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn, har socialstyrelsen erinrat, att till grund för denna bestämmelse låge en reservation mot andra särskilda utskottets utlåtande i ämnet vid 1919 års urtima riksdag, vilken reservation av riksdagen bifölls, under det att arbetstidskommittén, socialstyrelsen, sociala rådets första sektion, Kungl. Maj:t och utskottet ansett det från konkurrensynpunkt påkallat, att lagen omfattade varje arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror. Socialstyrelsen har vidare anfört:

Sedan herr Kinmanson i sin förut omförmälda motion vid 1922 års riksdag yrkat, att berörda undantag skulle uteslutas, hade socialstyrelsen i ett till riksdagens andra lagutskott avgivet yttrande över motionen vidblivit sin förut intagna ståndpunkt beträffande förut berörda undantagsstadgande och hade, ehuru styrelsen ansåg mycket vägande invändningar från annan synpunkt kunna göras däremot, biträtt motionärens yrkande om dess uteslutning. Andra lagutskottet, som väsentligen med hänsyn till den förestående revisionen avstyrkte motionen, ställde sig tveksamt i förevarande avseende. Enligt utskottets uppfattning vore det för frågans bedömande av avgörande betydelse att få utrönt, i vad mån efter bagerilagens tillkomst en förskjutning inom bageribranschen skett i riktning mot ökat antal hambagerier och vidgad omsättning för dem på bekostnad av de mer yrkesmässigt bedrivna bagerierna. Därjämte önskade utskottet för samma ändamål upplysning om, i vilken utsträckning hambagerierna begagnade sig av och ansågo sig behöva utnyttja den dem tillkommande rätten att börja arbetet tidigare om morgnarna.

Medelst en genom polismyndigheternas förmedling utförd undersökning rörande bagerinäringen hade styrelsen avsett bland annat att vinna upplysning om utvecklingstendensen för de små, utan lejd arbetskraft skötta bagerierna (»familjebagerier») i jämförelse med de större, mer yrkesmässigt bedrivna bageriföretagen. Av de inkomna uppgifterna framginge, att antalet bagerier inom riket, vilka använde främmande arbetskraft uppgick vid tiden för 1920 års början, d. v. s. när bagerilagen trädde i kraft, till 2,052 och den 1 april 1922 till 2,143 samt att motsvarande siffror beträffande sådana bagerier, som bedrevos utan biträde av annan än make och hemmavarande barn, voro 1,118 och 1,212. Av hela antalet bagerier inom riket — fränsett dock företag för uteslutande tillverkning av spis- eller knäckebröd eller konditorivaror — utgjorde sålunda familjebagerierna vid 1920 års början 35.3 % och den 1 april 1922 36.1 %. Under nu åsyftade tidrymd hade antalet arbetare vid bagerier med främmande arbetskraft ökat från 6,423 till 6,723, medan familjebageriernas arbetarantal stigit från 1,156 till 1,245. Procentuellt i förhållande till samtliga bageriarbetare visade sålunda familjebageriernas arbetarstam en ökning från 15.3 till 15.6. Såge man på motsvarande siffror för de olika länen, funne man, att procenttalen för familjebagerierna visserligen ökat i flertalet län men även att de sjunkit i ej så få. Såsom totalomdöme i förevarande avseende torde man kunna säga, att den tendens till starkare ökning under tiden 1 januari 1920—1 april 1922, som familjebagerierna visat, vore så obetydlig och till sin förekomst så splittrad, att man ej gärna kunde tillerkänna den någon avsevärd beviskraft beträffande verkningarna av ifrågavarande undantag i bagerilagen.

Ifråga om den senare av de båda ovan angivna punkter, rörande vilka andra lagutskottet önskade utredning, eller i vilken utsträckning familjebagerierna ansågo sig behöva begagna och utnyttjade rätten att börja arbeta tidigare om morgnarna, hade styrelsen, då tillförlitliga upplysningar härom knappast torde stå att vinna utan betydande arbete, icke funnit sig föranlåten föranstalta om någon utredning. Med hänsyn till att det för dessa små bagerier i regel ej torde vara fråga om tillverkning för någon avsevärd distribution — det tidiga färdigställandet av brödet vore särskilt påkallat för distributionen — syntes det vara sannolikt, att arbetet i dessa bagerier i stort sett ej började mycket tidigare än i de större, mer yrkesmässiga företagen. En inom yrkesinspektionen verkställd i utskottsutlåtandet angående herr Kinmansons motion åberopad utredning rörande kvinnors nattarbete gäve även stöd åt nu angivna uppfattning.

Styrelsen vore givetvis fortfarande av den uppfattningen, att det från konkurrenssynpunkt måste anses rätt och billigt, att bagerilagens förbud gällde för alla slag av bageriföretag. Någon mer avsevärd praktisk betydelse till förfång för de större bagerierna torde emellertid, såsom ovan visats, förevarande undantag ej gärna kunna anses äga. I betraktande härav och då det nu endast skulle vara fråga om en förlängd provisorisk reglering, hade styrelsen icke trott sig ha tillräcklig anledning att påkalla uteslutande av förevarande på riksdagens initiativ tillfogade undantagsbestämmelse.

Sveriges bageriidkareförening och Stockholms bageriindustriförening hava hemställt, att de s. k. familjebagerierna måtte jämföras med övriga bagerier, samt hava i sådant avseende anfört, bland annat:

Sveriges
bageriidkare-
förening m. fl.

Det mest upprörande missförhållandet i fråga om den gällande undantagslagstiftningen för bageriyrket vore, att genom de s. k. familjebageriernas undan-

tagande från lagen en mycket betydande del av den för avsalu bedrivna brödtillverkningen beretts en utomordentligt privilegierad ställning till ödesdigert förfång för det egentliga bageriyrket.

De siffror socialstyrelsen meddelat i fråga om förhållandet emellan bagerierna med lejd arbetskraft och familjebagerierna ställde motiven för dess ändrade hållning i en synnerligen egendomlig dager. Enligt nämnda siffror skulle under 1922 familjebagerierna utgöra 1,212 och således representera avsevärt mera än hälften av de övriga bageriernas till 2,143 uppgående antal eller över en tredjedel av hela antalet svenska bagerier. Och familjebageriernas arbetareantal skulle utgöra 1,245 eller tillsammans med innehavarna, vilka där givetvis alltigenom fyllde platser som arbetare, 2,457. De övriga bageriernas arbetare skulle utgöra 6,723. Om man för dessa högt inräknade en $\frac{1}{3}$ av de 2,143 företagen i det effektiva arbetareantalet, komme man för de egentliga yrkesbageriernas vidkommande till en arbetaresiffra på boråt 7,500, d. v. s. föga mera än tre gånger familjebageriernas arbetare, vilka sålunda skulle utgöra en fjärdedel av samtliga svenska bageriarbetare, vartill komme att dessa sistnämndas arbetare med sin obegränsade arbetstid och rättigheten att helt anpassa arbetet efter yrkets naturliga förhållanden, torde kunna prestera åtskilligt mera än de andra bageriernas. Dessa siffror talade ett språk, som ingen borde kunna missförstå. Det låge väl nämligen i öppen dag, vilken odräglig konkurrens som det måste innebära för de under lagen sorterande företagen, att andra företag, motsvarande mer än en tredjedel av antalet samtliga bagerier och med ett arbetareantal motsvarande en fjärdedel av samtliga bageriarbetare helt vore undantagna från lagens inskränkande bestämmelser. Ett kraftigare argument än dessa siffror kunde näppeligen förebringas för upphävande av familjebageriernas ifrågavarande undantagsställning. Socialstyrelsen hade icke funnit sig föranlåten att föranstalta någon utredning, huruvida man i de ifrågavarande bagerierna i verkligheten började tidigare om morgnarna än lagen tillåte, och det måste ju erkännas, att det vore ganska svårt att genom direkta meddelanden vinna tillförlitliga upplysningar därvidlag. Att så måste vara förhållandet framginge emellertid med otvetydig visshet därav att man i allmänhet praktiskt taget huru tidigt som helst kunde erhålla färskt bröd från dylika bagerier, m. a. o. vid en sådan tidpunkt, att natten måste hava tagits till hjälp. Genom att sålunda leverera bröd, vid vilken tid folk önskade detsamma, hade dessa privilegierade bagerier ett övertag i konkurrensen, som visat sig ytterst ödesdiger för yrkesbageriernas omsättning.

Härvid medverkade också en annan omständighet, vilken ur en annan synpunkt innebure ett kraftigt motiv för en eventuellt prolongerad lags giltighet för alla slag av bageriföretag. Redan det faktum att det funnes vissa undantag från lagen hade visat sig framkalla försök i massa att räkna sig detsamma till godo, även där det vore både si och så med de i bageridriften deltagandes fallande under kategorien »make och hemmavarande barn». Så hade uppstått ett flertal »kompanjonbagerier», »syskonbagerier» o. s. v., vilka i vanliga fall utan några rättsliga följder tillgodogjort sig familjebageriernas rättigheter. Och så arbetade en mängd småbagerier av hembageri- och även av icke hembagerityp utan hänsyn till att en eller flera tjänsteställda deltog i arbetet och driften, veterligen och (på grund av tiden för brödets tillhandahållande) bevisligen utan vidare, som om de vore familjebagerier. Härtill komme att under senare tiden en mängd restauranter och kaféer börjat tillverka sitt vid serveringen använda bröd samt i vissa fall även bröd till avsalu utom den egna verksamheten, allt på ett sätt som väsentligen undandrog sig lagens bestämmelser.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet har ävenledes hemställt, att familjebagerierna ej vidare skulle undantagas från lagens tillämpning. Detta undantag hade nämligen utnyttjats av bagerier med två eller flera delägare, vilket ej varit lagstiftarens mening.

Svenska
livsmedels-
arbetare-
förbundet.

För min del anser jag, att man icke utan trängande skäl bör borttaga det på riksdagens initiativ tillkomna undantaget från lagen till förmån för familjebagerierna. Eriuras må, att ett undantag av denna art ingalunda saknar motstycke utan tvärtom står i god överensstämmelse med gällande rättsregler. Sålunda har rörelse, som av någon bedrives utan biträde av annan än make och hemmavarande barn, undantagits från statlig reglering i näringsfrihetsförordningen, lagen om arbetarskydd och lagen om arbetstidens begränsning. Ur skyddssynpunkt torde intet vara att erinra mot familjebageriernas undantagande, och vad beträffar konkurrensen från dessa bageriers sida, varöver så mycket klagas, lär den förebragta utredningen knappast giva vid handen, att familjebageriernas gynnade ställning medfört menliga följder av större betydelse.

Departement-
schefen.

3 §.

Enligt 3 § i bagerilagen har i fråga om medelst skiftarbete bedriften tillverkning av spis- eller knäckebröd medgivits, att arbetet må å söckendag fortgå jämväl mellan kl. 8 och kl. 10 eftermiddagen ävensom, om så kräves för brödets torkning, mellan kl. 10 eftermiddagen och kl. 12 midnatt. Såsom förutsättning för detta medgivande har dock uppställts det villkor, att arbetstiden, raster däri inbegripna, icke för något arbetslag får överstiga åtta timmar av dygnet.

Spis- och
knäckebröds-
tillverkning.

Socialstyrelsen har föreslagit, att nämnda villkor måtte uteslutas, samt till stöd därför anført:

Social-
styrelsen.

Den i 3 § förekommande begränsningen av skiften till högst 8 timmar hade från bageriidkarnas sida framhållits såsom en orättvis inskränkning av arbetstidens längd. Då åttatimmarlagen, oavsett möjlighet till övertid, under vissa villkor medgäve en daglig arbetstid av 9 timmar, torde berörda klagomål icke sakna skäl för sig. Med hänsyn därtill och då sistnämnda lag, vartill förslag senare utarbetades, medfört reglering av arbetstidens längd, hade här ifrågasvarande bestämmelse syntts mindre väl motiverad samt av styrelsen utesluts.

I de avgivna yttrandena har mot socialstyrelsens förslag erinran ej framställts i vidare mån än att Svenska livsmedelsarbetareförbundet hemställt, att den nuvarande bagerilagen måtte lämnas oförändrad utom i vissa delar, varom här ej är fråga.

Svenska
livsmedels-
arbetare-
förbundet.

Departement-
schefen.

Ovan nämnda ändringsförslag torde visserligen icke vara av större praktisk betydelse, men då i förevarande fall särskild anledning saknas att för denna tillverkning beträffande arbetstidens längd föreskriva strängare villkor än för annat arbete, har jag intet att erinra mot ifrågavarande förslag.

I socialstyrelsens förslag till lagtext hava de i förevarande lagrum enligt dess nuvarande lydelse förekommande orden »å söckendag» utesluts, men då detta kunde giva anledning till den tolkning, att arbetet inom ifrågavarande tillverkning skulle få fortgå jämväl å söndagar, har jag icke kunnat godtaga detta ändringsförslag.

4 §.

Särskilt med-
givande till
utsträckt
nattarbete.

Enligt 4 § första stycket av bagerilagen äger yrkesinspektör eller i visst fall yrkesinspektionens chefsmyndighet meddela eftergift från det i 1 § stadgade förbudet.

I 4 § andra stycket stadgas, att, om för ändamålsenlig drift av tillverkning av spis- eller knäckebröd *oundgängligen* erfordras ytterligare nattarbete, skall arbetsrådet äga lämna medgivande därtill.

I den förut omförmälda av herr Kinmanson vid 1922 års riksdag väckta motionen yrkades, att från lagens tillämpning skulle undantagas sådant arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd, som bedrevs med regelbunden skiftindelning och utan samband med annat bageriarbete.

Social-
styrelsen.

I anledning av nämnda motion anförde socialstyrelsen i yttrande till andra lagutskottet bland annat följande:

Redan under de förberedande arbetena för lagen hade det på åtskilliga håll mött betänkligheter att ifråga om arbetstidens förläggning jämställa den med regelbunden skiftindelning bedrivna spis- och knäckebrödstillverkningen med det egentliga bageriarbetet. Ehuru i princip benägen att gå motionären till mötes kunde styrelsen icke biträda hans förslag att från lagens tillämpning avskilja all dylik tillverkning. I de avsedda företagen användes i övervägande mån kvinnlig personal. Då denna genom lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag vore förhindrad att delta i arbetet mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m., kunde det, såsom även erfarenheten torde bekräftat, befaras att nattarbetet uppdroges åt ett lag manliga arbetare, vilka sålunda finge gå i nära nog ständigt nattarbete — d. v. s. just det missförhållande, som lagen hade till ändamål att undanröja. Med hänsyn härtill funne sig styrelsen nödgad avstyrka ett helt frigivande av ifrågavarande tillverkning och förordade, att undantagande skulle göras beroende av prövning av förhållandena i varje särskilt fall. Enklast kunde detta möjliggöras genom att i lagens 4 § andra stycket utesluta ordet »oundgängligen». Till beaktande av kravet på en tillfredsställande fördelning av nattarbetet kunde det

möjligen därjämte vara lämpligt att före ordet »lämna» i sista satsen infoga »där nattarbetets anordning kan anses tillfredsställande» eller annan därmed till innebörden likartad betingelse.

I sitt nu avgivna yttrande har socialstyrelsen förklarat sig anse den lösning av frågan, som styrelsen på sätt nyss angivits förut ifrågasatt, fortfarande vara den mest lämpliga. Socialstyrelsen har vidare föreslagit, att meddelandet av ifrågavarande dispenser icke vidare skulle tillkomma arbetsrådet utan yrkesinspektionens chefsmyndighet. Till stöd härför har styrelsen anfört, att det icke kunde vara lämpligt, att befohgenheten att lämna eftergifter från lagen vore så splittrad, samt att särskilda skäl icke syntes tala för arbetsrådets bibehållande vid dess sällan utövade befohgenhet i sådant avseende.

Kommerskollegium har förklarat sig tillstyrka socialstyrelsens förslag till avfattning av förevarande lagrum, enär därigenom alla berättigade intressen syntes bliva på lämpligt sätt tillgodosedda.

Kommers-
kollegium.

Arbetsrådet har till en början framhållit, att dess befattning med tillämpningen av bagerilagen vore inskränkt till två uppgifter, nämligen dels till att i vissa fall medgiva anstånd med lagens tillämpning, dels ock till att lämna medgivande till ökat nattarbete i sådana spis- och knäckebrödsfabriker, varest arbetet bedreves i skift. Den förstnämnda uppgiften hade varit av mycket ringa omfattning och betydelse. På grund härav vore arbetsrådets erfarenhet av lagens tillämpning och verkningar praktiskt sett begränsad till förhållandena vid de skiftgående spis- och knäckebrödsfabrikerna. Med hänsyn härtill funne sig arbetsrådet böra i sitt utlåtande i ärendet inskränka sig till att behandla dels de bestämmelser i det remitterade förslaget, som hänförde sig till skiftarbete i spis- och knäckebrödsfabriker, dels ock den del av förslaget, som avsåge överflyttande till annan myndighet av arbetsrådets hittillsvarande befattning med lagens tillämpning. Arbetsrådet har vidare anfört:

Arbetsrådet.

Arbetsrådets handläggning av ärenden rörande spis- och knäckebrödsfabriker har i sina huvuddrag gestaltat sig på följande sätt.

Till arbetsrådet hava från fabriker av nu ifrågavarande slag hittills inkommit åtta ansökningar om permanent tillstånd till ökat nattarbete. Av dessa fabriker hava fyra begärt tillstånd att bedriva arbetet dygnet runt med tre åttatimmarsskift, sålunda med nattarbete mellan klockan 10 eftermiddagen och klockan 6 förmiddagen utöver vad i lagen medgives. Två av nämnda fabriker, vid vilka enligt verkställd utredning arbetet på grund av tekniska skäl — användningen av på visst sätt konstruerade uppslagsmaskiner — måste fortgå kontinuerligt, hava av arbetsrådet med stöd av 4 § andra stycket av lagen medgivits tillstånd att bedriva dylikt arbete. Vid lämnandet av berörda tillstånd har

arbetsrådet emellertid meddelat vissa restriktiva föreskrifter. Så har arbetsrådet i ena fallet föreskrivit, att en och samma arbetare icke finge användas till nattarbete oftare än var tredje vecka. I det andra fallet har arbetsrådet stadgat, att halva antalet arbetare finge användas till nattarbete högst varannan vecka och de återstående högst var tredje vecka. Beträffande de båda övriga ansökningarna om tillstånd till arbete med tre åttatimmarsskift hava de av arbetsrådet verkställda utredningarna givit vid handen, att den begärda eftergiften visserligen kunde anses av ekonomiska skäl önskvärd, men att den likväl icke kunde betraktas som oundgängligen erforderlig för en ändamålsenlig drift. På grund härav har arbetsrådet med hänsyn till hithörande lagbestämmelsers avfattning varit nödsakat att avslå nu ifrågavarande ansökningar.

Framställningar om tillstånd att bedriva nattarbete vid drift på allenast två skift hava inkommit från fyra fabriker, av vilka dock endast två fullföljt sina ansökningar. Dessa två fabriker hava av arbetsrådet medgivits tillstånd att bedriva nattarbete mellan klockan 5 och klockan 6 förmiddagen, varvid i det ena fallet föreskrivits, att en och samma arbetare icke finge användas till dylikt nattarbete oftare än var fjärde vecka.

Den erfarenhet, som hittills vunnits beträffande användandet av manlig och kvinnlig arbetskraft i spis- och knäckebrödsfabrikerna, synes arbetsrådet icke vara ägnad att häva de betänkligheter mot ett undantagande av nämnda fabriker från lagens tillämpning, vilka blivit framställda under förarbetena till nu gällande lag. Arbetsrådet finner sig därför böra tillstyrka, att rätten till nattarbete på sätt socialstyrelsen föreslagit göres beroende på tillstånd i varje särskilt fall. Endast på detta sätt torde det kunna möjliggöras att, såsom arbetsrådet under sin verksamhet gjort, förbinda rätten till nattarbete med betryggande och för det enskilda fallet avpassade villkor till förebyggande av missbruk.

Å andra sidan har arbetsrådet funnit att den genom stadgandet i 4 § andra stycket av nu gällande lag medgivna möjligheten till eftergift icke varit ägnad att i erforderlig mån tillgodose spis- och knäckebrödsfabrikernas behov av nattarbete. Såsom av arbetsrådets ovan lämnade redogörelse för dess befattning med hithörande ärenden lärer framgå, har den strama avfattningen av nu ifrågavarande stadgande i några fall förhindrat rådet från att medgiva en eftergift, som varit påkallad. Formuleringen av stadgandet i fråga torde jämväl hava föranlett, att arbetsgivare i en del fall underlåtit att göra framställning om eftergifter, vilka varit behövliga. Detta förhållande torde utgöra en förklaring till att så få ansökningar på förevarande område inkommit till arbetsrådet. Med hänsyn till sin härutinnan gjorda erfarenhet har arbetsrådet redan i ett den 13 februari 1922 till riksdagens andra lagutskott avgivet utlåtande hemställt, att i 4 § andra stycket av nu gällande lag ordet »oundgängligen» måtte uteslutas. Då bestämmelserna i 4 § andra stycket av det remitterade lagförslaget överensstämma med arbetsrådets uppfattning i nu förevarande avseende, vill arbetsrådet för sin del tillstyrka desamma.

Beträffande därefter socialstyrelsens förslag att överflytta arbetsrådets hittillsvarande befattning med lagens tillämpning till yrkesinspektionens chefsmyndighet är detsamma motiverat av önskvärldheten att koncentrera lagens handhavande på färre myndigheter än vad för närvarande är fallet. Det torde icke kunna förnekas, att den nuvarande splittringen av dispensbefogenheten på tre olika myndigheter (socialstyrelsen, arbetsrådet och vederbörande yrkesinspektör)

är ägnad att onödigtvis inveckla förfarandet för de arbetsgivare, som önska utverka dispens. Då det enligt arbetsrådets mening är synnerligen viktigt, att sättet för sökande av undantag från lagar av nu ifrågavarande art göres så enkelt och lättbegripligt som möjligt, samt socialstyrelsens förslag härutinnan innebär ett steg i rätt riktning, vill arbetsrådet ansluta sig till vad socialstyrelsen i denna del föreslagit.

Sveriges bageriidkareförening och Stockholms bageriindustriförening hava anført, att därest bagerilagen fortfarande skulle mot bageriidkarnas vilja påtvingas dem, yrkades från deras sida, att spisbrödsfabriker, vilka dreves med regelbunden skiftindelning, skulle i likhet med annan industri kunna vara i verksamhet dygnet om. Man finge emellertid hoppas, att det svåraste hindret för tillämpning av kontinuerlig drift vore undanröjt genom de av socialstyrelsen föreslagna ändringarna.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet har ansett, att lagens hittillsvarande lydelse i denna del borde bibehållas.

Sveriges
bageriidkare-
förening m. fl.

Svenska
livsmedels-
arbetare-
förbundet.

Lika med myndigheterna och de hörda organisationerna anser jag, att eftergift av den art, som omförmäles i 4 § andra stycket, fortfarande bör stå till buds. Av utredningen synes emellertid framgå, att den nuvarande bestämmelsens stränga avfattning lagt hinder i vägen för behörigt tillgodoseende av bagerinäringens intressen. Någon lättnad i förevarande avseende synes därför erforderlig. Den av socialstyrelsen föreslagna avfattningen torde i huvudsak kunna godtagas; dock har det synts nödvändigt att tydligare än som skett i styrelsens förslag utsäga, att vid meddelande av dispens skola föreskrivas de villkor, som ur arbetarskyddssynpunkt kunna anses erforderliga. I samband härmed har vidtagits en jämkning i den föreslagna 6 § i syfte att överträdelse av sålunda föreskrivna villkor skall bliva belagd med straff.

Departe-
mentschefen.

Förslaget att överflytta prövningen av ifrågavarande dispensansökningar från arbetsrådet till yrkesinspektionens chefsmyndighet synes mig väl grundat.

Socialstyrelsen har föreslagit införande i övergångsbestämmelserna av ett stadgande, innebärande att de med stöd av den nu gällande bagerilagen meddelade dispenser skulle fortsara att gälla även efter utgången av lagens giltighetstid. Med hänsyn till det ringa antalet av de dispenser, som av arbetsrådet beviljats, enligt uppgift allenast fyra, har jag ansett det ifrågasatta stadgandet obehövt.

Övergångs-
bestämmel-
sena.

Sedan departementschefen härefter uppläst ett i enlighet med ovan angivna grunder inom departementet upprättat *förslag till lag om bageri-*

*och konditoriarbetes förläggande till viss del av dygnet**, hemställer departementschefen, att lagrådets utlåtande över nämnda förslag måtte, för det ändamål § 87 regeringsformen omförmäler, inhämtas medelst utdrag av protokollet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:

Carl Stålhammar.

* Det till lagrådet remitterade lagförslaget, vilket är av lika lydelse med det vid propositionen fogade förslaget, har här uteslutits.

Bilaga I.

Stockholm den 21 december 1922.

Till Konungen.

Den nu gällande, väsentligen i enlighet med arbetstidskommitténs förslag i ämnet avfattade lagen om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete, vilken lag utfärdats den 17 oktober 1919, är av provisorisk karaktär, och utlöper dess giltighet med utgången av år 1923. Nämnda lag — bagerilagen — har ej såsom den samtidigt med densamma utfärdade s. k. åttatimmarslagen varit föremål för något beslut om revision från riksdagens sida. Emellertid väckte herr Kinmanson vid 1922 års riksdag i andra kammaren en motion, nr 67, med förslag till lag om vissa inskränkningar i avseende å tiden för arbetets förläggning i bagerier och konditorier, med vilken motion åsyftades att få till stånd vissa modifikationer uti ifrågavarande lagstiftning. I det yttrande över nu berörda lagförslag, vilket socialstyrelsen avgav till andra lagutskottet, påpekade styrelsen bland annat bagerilagens provisoriska natur och framhöll, att det med hänsyn därtill eljest skulle ankomma på 1923 års riksdag att pröva, huruvida och i vilken gestaltning denna lag fortfarande skulle äga tillämpning. Något särskilt material för bedömande av de frågor, som väcktes genom motionen, förfogade styrelsen icke över, men var det styrelsens avsikt att söka hopbrunga dylikt material till den sålunda förestående prövningen. Med hänsyn, som det vill synas, väsentligen till vad sålunda anförts från styrelsen sida avslogs motionen.

Styrelsen har, ehuru något särskilt uppdrag därom icke lämnats styrelsen, med hänsyn till innehållet i sin instruktion ansett sig förpliktad att upptaga till prövning och för Kungl. Maj:t framlägga spörsmålet om ifrågavarande lagstiftnings bibehållande, utan eller med förändringar, efter nästkommande års utgång. I betraktande härav har styrelsen dels tillika med sin utredning rörande åttatimmarslagens verkningar och dels genom en särskild av polismyndigheterna verkställd enquête sökt att skaffa sig upplysning i vissa avseenden, hur bagerilagens tillämpning tett sig. En kortfattad redogörelse för denna undersökning närläggas.

Det första man beträffande förevarande fråga har att taga standpunkt till är givetvis, huruvida en lagstadgad reglering, väsentligen motsvarande bagerilagen, överhuvud taget bör upprätthållas. Enligt socialstyrelsens mening måste härå givas ett jakande svar. Det missförhållande, som denna lagstiftning vänder sig emot, eller det eljest i nära nog oavbruten följd året runt förekommande nattarbetet för en rätt betydande grupp av arbetare torde nämligen från arbetarskyddssynpunkt få anses så allvarligt, att endast verkligt betydande olägenheter av lagstiftningen skulle kunna motivera dess avskaffande. Av de verkställda undersökningarna framgår visserligen, att från arbetsgivarsidan framförts många och bittra klagomål över bagerilagen, vilka klagomål sannolikt icke alldeles sakna skäl för sig. De olägenheter, klagomålen röra och vilka väl även i viss mån varit kännbara för allmänheten, synas emellertid knappast ha varit av den svårartade beskaffenhet, varom nyss nämnts. Av länstytelserna, som yttrat sig i samband med den sistberörda undersökningen, ha sålunda 14 förklarat sig anse, att bagerilagen icke medfört några mer betydande olägenheter, och 8 att, även om lagen i vissa hänseenden varit till men för bagerinäringen, detta dock ej varit förhållandet i sådan utsträckning, att lagens prolongering borde avstyrkas. Ett annat stöd för styrelsens härovan angivna mening kan hämtas från herr Kinmansons förut berörda motion. Denna, som väl får anses motsvara bageri-

idkarnas allmänna uppfattning i frågan, åsyftade nämligen ej den ifrågavarande regleringens upphävande utan, såsom förut nämnts, endast dess modifierande i vissa avseenden.

Får man sålunda, såsom det synes styrelsen välgrundat, utgå från att den förevarande lagstiftningen åtminstone tillsvidare bör upprätthållas, har man att övergå till en prövning, om och i vad mån ändringar kunna vara påkallade i denna lagstiftning. Innan styrelsen ingår i en sådan prövning, har styrelsen emellertid, med hänsyn till den i viss mån grundläggande betydelsen därav för prövningen, ansett sig böra klargöra, huruvida den förnyade bagerilagen bör framläggas såsom en definitiv eller allenast som en provisorisk reglering — valet mellan dessa båda alternativ måste tydligtvis inverka på revisionens beskaffenhet.

Ehuru bagerinäringen väl varit mindre utsatt för de senaste årens konjunkturväxlingar än industrien i gemen, lär den dock ej ha gott alldeles fri från kristidens påkänningar. I viss mån torde sålunda beträffande nämnda näring föreligga enahanda grunder för ett förlångt provisorium, som enligt styrelsens mening gjort sig gällande i fråga om åttatimmarslagen. För att låta bagerilagen i förevarande avseende följa nu berörda huvudsakliga författning på arbetstidslagstiftningens område talar dessutom den omständigheten, att det, sedan styrelsen den 30 nästlidne november erhållit nådigt uppdrag att i viss omfattning revidera lagen om arbetarskydd, möjligen inom den närmare framtiden kan ifrågakomma att nu allmängiltigt reglera nattarbetet,

Styrelsen utgår sålunda i sin följande framställning från att åt en förnyad bagerilag skulle givas allenast provisorisk giltighet. Med en dylik anordning, som förutsätter en förnyad revision inom en närmare framtid, torde vara bäst förenligt att väsentligen bibehålla lagens nuvarande avfattning och att icke företaga flera eller större förändringar, än som äro mer påtagligt påkallade med hänsyn till särskilda omständigheter.

Lagens huvudsakliga bestämmelse utgöres av det i 1 § första stycket intagna förbudet mot arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m. Detta förbud var visserligen i avsevärd mån förberett genom småningom genomförda inskränkningar av nattarbetet och genom vissa av kristidens restriktioner, men torde det likväl av bageriidkarnas uttalanden att döma, på många håll ha drabbat bagerinäringen ganska kännbart. Herr Kinmanson vände sig i sin motion mot detta förbud med mycken skärpa och påkallade medgivande till arbetets igångsättande två timmar tidigare. De klagomål över arbetstidsbegränsningens olägenheter, som från bageriidkare inkommo såsom svar på frågoformulären rörande åttatimmarslagens verkningar, syntes i många fall väsentligen vara föranledda av bagerilagens nattarbetsförbud. Vid den förut omtalade, genom polismyndigheterna verkställda undersökningen rörande bagerilagens tillämpning framkommo också en mångfald klagomål över de olägenheter, nattarbetsförbudet försakat bagerinäringen. Ur den bifogade redogörelsen för undersökningen må här anföras de mer väsentliga av dessa olägenheter: Färskt bröd kan ej tillhandahållas å tid, som kunder och återförsäljare skäligen fordra. På grund av den knappa arbetstiden måste bakningen under morgontimmarna forceras, vilket förhindrade ett omsorgsfullt arbete, försämrade brödets kvalitet och ökade jäståtgången. För forceringen måste även arbetarantalet ökas, vilket åter hade till följd, att arbetskostnaderna ökades och att arbetstiden senare på dagen ofta icke kunde till fullo utnyttjas. Vid distribution och försändande måste brödet ofta inpackas varmt, varigenom det mer eller mindre skadades.

Enligt styrelsens uppfattning lär det ej kunna förnekas, att här ifrågasättande förbud för bagerinäringen och i viss mån även för den konsumerande allmänheten genom kostnadsökning och på annat sätt medfört en del olägenheter. Ifrågasatt har också blivit, att statsmakterna möjligen skulle, till lindrande av berörda olägenheter, i någon mån gå bagerinäringens önskingar till mötes genom att med någon kortare tidrymd, exempelvis en timme, tillbakaflytta tiderna för de olika arbetenas början. Efter en dylik förändring skulle arbetet i allmänhet kunna börja kl. 5 i stället för kl. 6 f. m. eller vid den tid, som gäller för arbetets början enligt lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag och som återfinnes såsom gräns för nattarbetet jämväl i vissa internationella konventioner. Styrelsen har emellertid icke ansett sig kunna förorda en sådan förändring, enär densamma från arbetarskyddssynpunkt måste betraktas som en avsevärd försämring och från bageriarbetarnas sida skulle möta starkt motstånd.

Det i lagens 1 § första stycket stadgade undantag för rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn, framfördes i reservationer mot andra särskilda utskottets utlåtande i ämnet vid 1919 års tvenne riksdagar — arbetstidskommittén såväl som socialstyrelsen, sociala rådets första sektion, Kungl. Maj:t och utskottet hade från konkurrenssynpunkt ansett påkallat, att lagen omfattade varje arbetare för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror. Herr Kinmanson påyrkade i sin motion, att nu berörda undantag skulle uteslutas, varemot i lagen skulle införas en bestämmelse om undantag till förmån för sådant arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd, som bedrivs med regelbunden skiftindelning och utan samband med annat bageriarbete.

I sitt den 8 februari 1922 till riksdagens andra lagutskott avgivna yttrande över motionen vidblev socialstyrelsen sin förut intagna ståndpunkt beträffande förut berörda undantagsstadgande och biträdde, ehuru styrelsen ansåg mycket vägande invändningar från annan synpunkt kunna göras däremot, motionärens yrkande om dess uteslutning. Andra lagutskottet, som ju väsentligen med hänsyn till den förestående revisionen avstyrkte motionen, ställde sig tveksamt i förevarande avseende. Enligt utskottets uppfattning vore det för frågans bedömning av avgörande betydelse att få utrönt, i vad mån efter bagerilagens tillkomst en förskjutning inom bageribranschen skett i riktning mot ökat antal hembagerier och vidgad omsättning för dem på bekostnad av de mer yrkesmässigt bedrivna bagerierna. Därjämte önskade utskottet för samma ändamål upplysning om, i vilken utsträckning hembagerierna begagnade sig av och ansågo sig behöva utnyttja den dem tillkommande rätten att börja arbetet tidigare om morgnarna.

Med sin förut omförmälda, genom polismyndigheternas förmedling utförda undersökning rörande bagerinäringen avsåg styrelsen bl. a. att vinna upplysning om utvecklingstendensen för de små, utan lejd arbetskraft skötta bagerierna — måhända lämpligen betecknade »familjebagerier» — i jämförelse med de större, mer yrkesmässigt bedrivna bageriföretagen. Av de inkomna uppgifterna framgår, att antalet bagerier inom riket, vilka använde främmande arbetskraft uppgick vid tiden för 1920 års början, d. v. s. när bagerilagen trädde i kraft, till 2,052 och vid den 1 april 1922 till 2,143 samt att motsvarande siffror beträffande sådana bagerier, som bedrevs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn, voro 1,118 och 1,212. Av hela antalet bagerier inom riket — fränsett dock före-

tag för uteslutande tillverkning av spis- eller knäckebröd eller konditorivaror utgjorde sålunda familjebagerierna vid 1920 års början 35,3 % och vid den 1 april 1922 36,1 %. Under nu åsyftade tidrymd hade antalet arbetare vid bagerier med främmande arbetskraft ökat från 6,423 till 6,723, medan familjebageriernas arbetarantal stigit från 1,156 till 1,245. Procentuellt i förhållande till samtliga bageriarbetare visade sålunda familjebageriernas arbetarstam en ökning från 15,3 till 15,6. Ser man på motsvarande siffror för de olika länen, finner man, att procenttalen för familjebagerierna visserligen ökat i flertalet län men även att de sjunkit i ej så få. Såsom totalomdöme i förevarande avseende torde man kunna säga, att den tendens till starkare ökning under tiden 1 januari 1920—1 april 1922, som familjebagerierna visat, är så obetydlig och till sin förekomst så splittrad, att man ej gärna kan tillerkänna den någon avsevärd beviskraft beträffande verkningarna av ifrågavarande undantag i bagerilagen.

Ifråga om den senare av de båda ovan angivna punkter, rörande vilka andra lagutskottet önskade utredning, eller i vilken utsträckning familjebagerierna ansågo sig behöva begagna och utnyttjade rätten att börja arbeta tidigare om morgnarna, har styrelsen, då tillförlitliga upplysningar härom knappast torde stå att vinna utan betydande arbete, icke funnit sig föranlåten föranstalta om någon utredning. Med hänsyn till att det för dessa små bagerier i regel ej torde vara fråga om tillverkning för någon avsevärd distribution — det tidigare färdigställande av brödet är särskilt påkallat för distributionen — synes det vara sannolikt, att arbetet i dessa bagerier i stort sett ej börjar mycket tidigare än i de större, mer yrkesmässiga företagen. En inom yrkesinspektionen verkställd i utskottsutlåtandet angående herr Kinmansons motion återopad utredning rörande kvinnors nattarbete giver även stöd åt nu angivna uppfattning.

Styrelsen är givetvis fortfarande av den uppfattningen, att det från konkurrenssynpunkt måste anses rätt och billigt, att bagerilagens förbud gälla för alla slag av bageriföretag. Någon mer avsevärd praktisk betydelse till förfång för de större bagerierna torde emellertid, såsom ovan visats, förevarande undantag ej gärna kunna anses äga. I betraktande härav och då det nu endast skulle vara fråga om en förlängd provisorisk reglering, har styrelsen icke trott sig ha tillräcklig anledning att påkalla uteslutande av förevarande på riksdagens initiativ tillfogade undantagsbestämmelse.

Den i 3 § förekommande begränsningen av skiften till högst 8 timmar har från bageriidkarnas sida framhållits såsom en orättvis inskränkning av arbetstidens längd. Då åttatimmarslagen, oavsett möjlighet till övertid, under vissa villkor medgiver en daglig arbetstid av 9 timmar, torde berörda klagomål icke sakna skäl för sig. Med hänsyn därtill och då sistnämnda lag, vartill förslag senare utarbetades, medfört reglering av arbetstidens längd, har här ifrågavarande bestämmelse syntts mindre väl motiverad samt uteslutits.

Herr Kinmanson hade i sin motion påyrkat, att från lagens tillämpning skulle undantagas sådant arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd, som bedrivs med regelbunden skiftindelning och utan samband med annat bageriarbete. Rörande detta yrkande framhöll socialstyrelsen i sitt yttrande över motionen bl. a. följande.

Redan under de förberedande arbetena för lagen hade det på åtskilliga håll mött betänkligheter att ifråga om arbetstidens förläggning jämställa den med regelbunden skiftindelning bedrivna spis- och knäckebrödstillverkningen med det egentliga bageriarbetet. Ehuru i princip benägen att gå motionären till mötes

kunde styrelsen icke biträda hans förslag att från lagens tillämpning avskilja all dylik tillverkning. I de avsedda företagen användes i övervägande mån kvinnlig personal. Då denna genom lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag vore förhindrad att deltaga i arbetet mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m., kunde det, såsom även erfarenheten torde bekräftat, befaras att nattarbetet uppdrogs åt ett lag manliga arbetare, vilka sålunda finge gå i nära nog ständigt nattarbete — d. v. s. just det missförhållande, som lagen hade till ändamål att undanröja. Med hänsyn härtill fann sig styrelsen nödgad avstyrka ett helt frigivande av ifrågavarande tillverkning och förordade, att undantagande skulle göras beroende av prövning av förhållandena i varje särskilt fall. Enklast kunde detta möjliggöras genom att i lagens 4 § andra stycket utesluta ordet »oundgängligen». Till beaktande av kravet på en tillfredsställande fördelning av nattarbetet kunde det möjligen därjämte vara lämpligt att före ordet »lämna» i sista satsen infoga »där nattarbetets anordning kan anses tillfredsställande» eller annan därmed till innebörden likartad betingelse.

Den lösning av frågan, styrelsen sålunda föreslagit, synes fortfarande mest lämplig. Den torde även väl överensstämma med den förut uttalade principen om begränsning av ändringarna.

Meddelandet av eftergifter på grund av den bestämmelse, varom här senast varit frågan, ankommer nu på arbetsrådet, under det befogenheten att bevilja övriga eftergifter från lagens tillämpning — fränsett anstånd därmed — tillkommer yrkesinspektör eller yrkesinspektionens chefsmyndighet. Då det tydligen ej kan vara lämpligt att ha befogenheten att lämna eftergifter från lagen så splittrad och några särskilda skäl icke synas tala för arbetsrådets bibehållande vid dess endast sällan utövade befogenhet i sådant avseende, har styrelsen ansett sig böra föreslå jämväl den förändring i 4 § andra stycket, att »arbetsrådet» ersättes med »yrkesinspektionens chefsmyndighet».

Med anledning av den förut omtalade förändringen, varigenom arbetsrådet helt befriats från att taga befattning med bagerilagens tillämpning, har lagens 9 §, rörande ärendenas handläggning hos arbetsrådet m. m., blivit överflödig och med hänsyn härtill uteslutits.

Slutligen må nämnas, att i bestämmelserna angående den reviderade lagens ikraftträdande vidtagits vissa ändringar, påkallade eller motiverade med hänsyn till lagens förnyade utfärdande och provisoriska prolongering. Anmärkas bör måhända, att med uttrycket »vederbörande myndighet» i punkten 3) åsyftas den myndighet, som enligt den nya lagen skulle äga att bevilja eftergift, varom är fråga.

Ett i enlighet med vad ovan anförts modifierat förslag till lagstiftning i ämnet närläggas.

Förslag

till

Förnyad lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.

1 §.

Arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och

klockan 6 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrives utan biträde av annan än make och hemma-varande barn.

Om arbete, varom här är sagt, i hotell-, restaurang- eller kafé-rörelse eller eljest bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, skall det icke vara underkastat denna lag i vidare mån, än det avser tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk.

2 §.

Utan hinder av vad i 1 § är stadgat må

a) i bageri- eller konditorirörelse arbete för tillverkning av konditorivaror utföras å sön- eller helgdag under högst tre timmar mellan klockan 6 förmiddagen och klockan 6 eftermiddagen;

b) i hotell-, restaurang- eller kafé-rörelse sådant arbete för tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk, vilket bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, utföras å sön- eller helgdag under tid, som under a) sägs;

c) s. k. anrörning utföras å sön- eller helgdag under högst två timmar mellan klockan 8 förmiddagen och klockan 8 eftermiddagen;

d) uppellning eller deggörning utföras å söckendag mellan klockan 4 och klockan 6 förmiddagen;

e) uppellning utföras av annan än bageri- eller konditoriarbetare å tid, då eljest arbete enligt denna lag ej må bedrivas;

f) under natten till söckendag, som närmast föregår två eller flera på varandra följande sön- eller helgdagar, uppellning eller deggörning utföras jämväl mellan klockan 2 och klockan 4 förmiddagen och annat arbete mellan klockan 3 och klockan 6 förmiddagen.

3 §.

Arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd må, där arbetet är indelat i skift, fortgå jämväl mellan klockan 8 och klockan 10 eftermiddagen ävensom, i den mån så kräves för det tillverkade brödets torkning, mellan klockan 10 eftermiddagen och klockan 12 midnatt.

4 §.

Därest särskilt förhållande påkallar avvikelse från det i 1 § stadgade förbud, utöver vad enligt 2 och 3 §§ är medgivet, äge vederbörande yrkesinspektör att meddela tillstånd därtill. Sådant tillstånd, vilket skall sökas för varje särskilt tillfälle, må ej avse mer än två dygn i sänder eller för samma arbetsställe meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår. Är ytterligare eftergift av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, må sådan eftergift meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Erfordras för ändamålsenlig drift av tillverkning, som avses i 3 §, ytterligare nattarbete, äge yrkesinspektionens chefsmyndighet att, där nattarbetets anordning kan anses tillfredsställande, lämna medgivande därtill.

År på grund av olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet avvikelse, varom i första stycket sägs, oundgängligen nödvändig, och är ej tid att inhämta tillstånd därtill, må avvikelserna vidtagas utan tillstånd, dock ej för mer än ett dygn i sänder. Om sådan åtgärd och anledningen därtill åligger det företags innehavare att ofördröjligen göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör.

5 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

Å arbetsställe, där sådant arbete, som avses i 15 § lagen om arbetarskydd, bedrivs på stadigvarande sätt, skall förevarande lag finnas anslagen på lämplig plats.

6 §.

Bedriver innehavare av företag, som i denna lag avses, arbete i strid mot vad i lagen är stadgat, straffes med böter från och med tio till och med ett tusen kronor. Har på sådant sätt till arbete med faders eller målsmans vetskap och vilja använts person under aderton år, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den, som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdas och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

7 §.

Därest innehavare av företag, som i denna lag avses, försummar att fullgöra anmälningsskyldighet, varom stadgas i 4 § tredje stycket, eller skyldighet, som är föreskriven i 5 § andra stycket, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

8 §.

Förseelse, som omförmäles i 6 eller 7 §, åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

1) Denna lag träder i kraft den 1 januari 1924 samt gäller till och med den 31 december 1926; skolandet i fråga om sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 6 eller 7 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

2) Vederbörande myndighet äger att jämväl före den 1 januari 1924 meddela beslut om eftergift, som avses i 4 §.

3) Eftergift, som beviljats med stöd av lagen den 17 oktober 1919 om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete, skall fortfarande äga giltighet, intill dess den för eftergiftens tillgodonjutande bestämda tiden utlupit eller ock eftergiften återkallats av vederbörande myndighet.

I detta ärendes slutliga handläggning ha, förutom undertecknade, deltagit byråchefen Järte, t. f. byråchefen Nyström samt socialfullmäktige von Sydow och Johansson. Från styrelsens beslut ha anmälts avvikande mening av herr

von Sydow, som ansett, att här ifrågasvarande lagstiftning icke borde förlängas, samt av herr Johansson, vilken förklarat sig kunna biträda styrelsens förslag om förlängd provisorisk lagstiftning allenast under den förutsättningen, att den nu gällande lagen i oförändrat skick prolongerades.

Underdänigst

GUNNAR HUSS.

A. MOLIN.

Utredning rörande bagerilagens verkningar.

I syfte att närmare klarlägga verkningarna av lagen den 17 oktober 1919 om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete, vilken lag i likhet med arbetstidslagen är avsedd att äga giltighet t. o. m. år 1923, har styrelsen hänvänt sig till överståthållarämbetet i Stockholm samt samtliga länsstyrelser med anhängan om meddelande, huruvida och i vad mån nämnda lag medfört några avsevärda olägenheter för bagerirörelsen. Därjämte har upplysning begärts rörande *dels* sammanlagda antalet bagerier (frånsett företag för uteslutande tillverkning av spis- eller knäckebröd eller konditorivaror) med lejd arbetskraft jämte antalet däri använda arbetare och *dels* antalet bagerier, bedrivna utan biträde av annan än make och hemmavarande barn (i det följande benämnda »familjebagerier») jämte antalet av deras biträden. Samtliga dessa uppgifter skulle avse *dels* tiden den 1 januari 1920 och *dels* tiden den 1 april 1922.

Med stöd av de upplysningar, som i detta syfte infordrats från ortsmyndigheterna i respektive län (magistrater och stadsstyrelser, polismyndigheter samt landsfiskaler) ha överståthållarämbetet i Stockholm samt 21 länsstyrelser avgivit utlåtande rörande lagens verkningar jämte begärda siffermässiga uppgifter. Dessutom ha i inalles 10 fall bifogats ett större eller mindre antal svar från lokalmyndigheter eller enskilda företagare. Länsstyrelserna i Stockholms och Västmanlands län hänvisa i sina svar endast till sistnämnda uppgifter, medan länsstyrelsen i Jönköpings län som eget utlåtande åberopar handelskammarens i frågan avgivna betänkande.

Som svar på styrelsens förfrågan anföra 14 länsstyrelser som sin mening, att bagerilagen icke medfört några mera betydande olägenheter. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län meddelar dock, att missnöje med lagen här och var yppat sig, såsom framgår av bifogade uppgifter från vissa städer och andra orter. Vidare uppgives beträffande Gottlands län lagen ha fungerat tillfredsställande på landsbygden och endast i Visby stad blivit föremål för klander från yrkesutövarna. Överståthållarämbetet i Stockholm samt länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Kopparbergs och Västerbottens län äro däremot av den uppfattningen, att lagen i vissa hänseenden varit till men för bagerirörelsen, i intet fall dock i den utsträckning, att dess prolongering bör avstyrkas. De viktigaste av dessa olägenheter, som framför allt förorsakats av förbudet mot nattarbete, framgå närmare av följande redogörelse, vilken utgör en sammanfattning av de vanligast förekommande och mest vägande anmärkningarna.

1. *Bestämmelsen, att bageriarbetet får börja först kl. 6 f. m. omöjliggör tillhandahållandet af färskt bröd vid den tidpunkt, som kunder och återförsäljare skäligen fordra.*

Länsstyrelserna i Jönköpings, Blekinge, Malmöhus och Västernorrlands län fästa särskilt uppmärksamheten på denna punkt — så göra även bl. a. ett större antal stadsmyndigheter och vissa enskilda arbetsgivare inom andra län. Undantagsvis framhålles, att allmänheten efter hand börjat vänja sig vid nämnda förhållande, men i regel uppges missnöjet vara jämförelsevis stort.

»Det har för bageriyrket visat sig vara en livsangelägenhet att på morgonen kunna tillhandahålla nybakat bröd», uppger sålunda en arbetsgivare i Lyckeby. I en del fall svara särskilt de mindre företagarna, att stora svårigheter föreligga att inom rimlig tid få brödet färdigt på grund av det ringa utrymmet i ugnarna. Å andra orter (Norrköping, Göteborg) har anmärkning gjorts från restauratörer och hotellägare, vilka se sig ur stånd att servera kunderna färskt bröd till första frukostmålet.

I allmänhet torde brödet vara färdigt till försäljning eller utdistribuering först kl. 9 f. m. eller senare. Här om skriver stadsfiskalen i Jönköping: »Från bageriarbetsgivarhåll har framhållits, att den åsyftade lagen den 17 oktober 1919 om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete medfört den olägenheten, att det s. k. frukostbrödet, på grund av den bestämda sena tiden för bageriarbetets början om morgnarna ej hunnit bliva färdigt tidigt nog utan först kl. 10—11-tiden f. m., varigenom blivit en följd *dels* minskad omsättning, *dels* ock att brödtukörarna få köra ut särskilt med dylikt bröd och särskilt med det tidigare bakade s. k. kaffebrödet.» Stadsfiskalen i Ystad anför följande från bageriidkare i staden avgivna utlåtande: »Det vore en allmänt känd och för övrigt helt naturlig sak, att allmänheten önskade erhålla färskt bröd för dagen och så tidigt som möjligt på morgnarna. Inför bekymren för dagens nödort i brödväg, tänkte icke konsumenterna det ringaste på eller fäste sig vid 8-timmarsarbetet och de extra svårigheter, den nya lagen förorsakat bageriidkarna med avseende på tillverkningen och distribueringen av bröd, utan var och en fordrade fortfarande att erhålla sitt »färska bröd för dagen» vid den tidiga timme, som vore förenligt med uppstigandet och dagsarbetets påbörjande. Då det mänskliga behovet av färskt bröd tidigt på morgonen sålunda icke underordnat eller ville underordna sig bestämmelserna i den nya lagen och de förutvarande metoderna för brödtillverkning blivit otillräckliga för tillfredsställandet av allmänhetens inrotade vanor och fordran på färska varor under de tidiga morgontimmarna, hade bageriidkarna tvunget nödgats träffa anstalter för en kraftig forcering av tillverkningen under de första arbetstimmarna på morgonen för att i görligaste mån få ut brödet så fort som möjligt till de väntande, otåliga köparna. Ehuru bageriidkarna på allt sätt gjort sitt allra bästa för åstadkommande av ett raskt arbete, kunde icke wienerbrödet distribueras ut före klockan halv åtta på morgonen och franskt bröd och kaffebröd icke förr än klockan halv tio. Och kuskarna voro icke färdiga att köra ut förrän klockan tiotiden.» Poliskommissarien i Umeå slutligen yttrar, att ett allmänt önskemål torde föreligga såväl bland bageriidkarna som allmänheten, att bröd kunde levereras i god tid före frukosten. Som förhållandet nu är torde icke alla, som det åstunda, kunna påräkna för dagen bakat bröd till denna tid.

Här berörda nackdelar synas, av flera uttalanden att döma, vara särskilt kännbara å dagar före sön- och helgdagar. Från arbetsgivarhåll har även bl. a.

uttalats det önskemålet, att i lagen måtte inryckas bestämmelser, som medgäve rätt för arbetsgivare och arbetare att träffa avtal om utförande av arbete i bageri en à två timmar tidigare, än vad nu är föreskrivet, å nämnda dagar. I andra fall har man icke stannat härvid utan yrkat på nattarbetsförbudets totala avskaffande eller åtminstone en generell tillbakaflyttning av tiden för arbetets början (vanligen 2 tim. tidigare). Stadsfiskalen i Östhammar m. fl. nöja sig dock med det förslaget, att endast smärre bagerier (med färre än 4 arbetare) skulle undantagas från lagens tillämpning. En bageriödkare i Jönköping hemställer, att nattarbete måtte få obehindrat utföras eller att deggörning måtte få börjas senast kl. 2 och uppslagning kl. 4 f. m. Av flera bageriödkare i Ystad betonas, att genom framflyttning av bageriarbetets början till klockan 4 på morgonen i stället för klockan 6, skulle en betydande förbättring och större lugn i arbetet vinnas utan skada vare sig för yrket eller arbetarne, vartill kommer att allmänheten skulle bättre tillgodoses med gott bröd på lämplig tid. Poliskommissarien i Umeå återanser, att början kl. 5 f. m. vore tillfyllest.

2. *På grund av den knappa arbetstiden måste bakningen under morgontimmarna forceras, vilket förhindrar ett omsorgsfullt arbete och försämrar brödets kvalitet.*

Smålands handelskammare samt länsstyrelsen i Malmö omtala klagomål av nu angivna innebörd. Även vissa ortsmyndigheter (7 st.) ha konstaterat olägenheter av denna art. En bageriägare i Ystad belyser exempelvis frågan på följande sätt: »Som en naturlig följd av den tvungna arbetsintensiteten på morgnarna hade arbetet under sagda tid numera blivit i hög grad nervöst, oroligt och obekvämt på allt sätt. För en rask jäsning av degen fordrades t. ex. numera en tredjedel mera jäst än förr. Ja, till och med dubbelt så mycket för sådana brödsorter som franskt bröd och wienerbröd. För ett fullt utnyttjande av den brädskande arbetstiden under de första morgontimmarna, erfordrades tillika bräddning av ugnarna och därav föranledd större bränsleförbrukning, varför största påpasslighet erfordrades.» Norrtälje stadsfiskal uppger, att arbetet måste i högsta grad forceras samt att brödet i anledning härav ofta nog bleve ofullständigt gräddat och ohälsosamt att förtära. Även i andra fall klagas över jästmissbruk som en nödvändig följd av arbetstidsminskningen.

3. *Vid leveranser och försändelser får brödet ofta inpackas varmt, varigenom det mer eller mindre skadas.*

Särskilt vid transport synes förefinnas en viss risk för, att det nybakade brödet försämrats. Magistraten i Vaxholm yttrar sålunda: »I avseende å de bagerier, som finnas i Vaxholm har ifrågakomna lag vållat väsentliga olägenheter, som visat sig bland annat däruti, att bröd, som varit avsett till försäljning å Rindö och andra kringliggande öar, icke kunnat, som sig bort, expedieras med morgonbåtarna, och har härav blivit följden, att konsumenterna på öarna icke erhållit brödet så färskt, som förr varit vanligt. Har understundom beträffande viss brödsort försändandet kunnat äga rum med morgonbåt från Vaxholm, har inpackning måst ske, medan brödet ännu varit varmt, vilket måste anses ha varit till skada.» Liknande olägenheter ha yppat sig vid utkörning, vilket framhålles från flera håll, bland annat länsstyrelsen i Malmö. Polisen i Umeå anmärker exempelvis, att då brödet är varmt vid packningen, blir det degigt och ej så smakligt, som om det hunnit något avkylas.

4. *På grund av den nödtvungna forceeringen av morgonarbetet måste antalet arbetare utökas, varigenom ofta arbetstiden senare på dagen icke kan till fullo utnyttjas.*

I inalles 7 fall, bl. a. av Blekinge länsstyrelse, har meddelats, att den knappa arbetstiden nödvändiggjort anställande av större personal. »Bageriidkarna nödgas», upplyser Norrköpings magistrat, »under arbetsdagens första timmar anlita största möjliga antal arbetare, för vilket antal under arbetsdagarna i övrigt knappast finnes fullt arbete.» Tillfrågade bageriidkare i Nässjö framhålla bl. a. att tiden för bakning är för knappt tilltagen, i all synnerhet om det tages i betraktande, att ena gången kan degen jusa fort och en annan gång sakta, vid vilka tillfällen arbetarna icke ha något arbete att utföra men ändock måste vistas i bageriet och sålunda räkna denna tid som arbetstid. Polisen i Göteborg anför, att bageriidkarna för att åtminstone fram på middagen kunna tillhandahålla sina kunder färskt bröd redan på morgonen nödgas sätta hela sin arbetsstyrka i verksamhet. Fram mot arbetstidens slut kan tillverkning av bröd ej ånyo påbörjas, enär det icke kan färdigbakas den dagen, varför arbetarna måste upphöra med arbetet tidigare än kl. 8 e. m.

5. *För innehavare av smärre bagerier, som själva deltaga i arbetet, har bagerilagen i många fall medfört avsevärt ökat arbete.*

Rörande denna omständighet upplyser bl. a. länsstyrelsen i Malmö, att arbetsgivarna i många fall själva måste utföra allt för- och efterarbete, vilket har till följd att ordning och renlighet i bagerierna blir otillfredsställande. Stadsfiskalen i Östhammar betonar likaledes, att bageriidkarna personligen måste verkställa anrörnings-, uppeldnings- och deggörningsarbeten, för att allt skall medhinnas. Även från andra håll ha anförts liknande klagomål. Så skriver en mindre bageriägare i Ystad: »För de bagerier, som stodo på gränsen till hembagerier eller andra dylika mindre företag med liten omsättning och arbete för t. ex. endast en främmande arbetare och två lärlingar, har genom lagen uppstått stora svårigheter att rätt och rättvist utnyttja och fördela arbetet mellan ägaren-bageriidkaren och arbetarna. Omsättningen i dylika bagerier vore nämligen för liten att hålla två arbetsskift.»

6. *Familjebageriernas undantagande från bagerilagens tillämpning innebär en orättvisa mot övriga bageriidkare.*

Överståthållarämbetet i Stockholm samt länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Blekinge, Kopparbergs och Västernorrlands län framhålla, att familjebageriernas undantagsställning varit till men för de företagare, som äro bundna av den lagstadgade arbetstiden, i det att de förra äro oförhindrade att utföra nattarbete och sålunda kunna leverera färskt morgonbröd långt tidigare än bagerier med främmande arbetskraft. Överståthållarämbetet yttrar rörande denna sak, att de enhälliga uttalanden mot denna punkt från såväl arbetsgivar- som arbetarhåll, vilka vid innevarande års riksdag avgivits till riksdagen, torde bära vittne därom, att olägenheter uppstått. Från principiell synpunkt skulle icke heller tillräcklig anledning förefinnas för undantagandet av familjebagerierna från lagens bestämmelser. Smålands handelskammare förfäktar likställighet i detta hänseende mellan familjebagerier och industriella bagerier men hyser å andra sidan starka betänkligheter mot att utsträcka lagen till de förra. »En dylik åtgärd», säger handelskammaren, »måste förvisso anses synnerligen olämplig. Den skulle inne-

bära ett mycket farligt avsteg från den i 1864 års näringsfrihetsförordning uttalade grundsats om rätt för familjemedlem att oberoende av näringslagstiftningen idka hantverk och handel med biträde av make och hemmavarande barn. Handelskammaren kan därför icke tillstyrka någon inskränkning i hembageriernas frihet i fråga om nattarbete. Att genom näringslagstiftning ingripa i familjens inre angelägenheter är icke att förorda. Det vore att ställa arbetet inom familjen under offentlig kontroll, om överhuvud taget kontroll är möjlig.» I stället påyrkas från samma håll, att arbetet vid samtliga bagerier borde få börja kl. 4 f. m. Länsstyrelsen i Västernorrlands län yttrar härom bl. a.: »Genom lagens tillkomst synas antalet hembagerier hava betydligt ökat till förfång för övriga bageriidkare. Dessa senare hava ock framhållit att, därest lagens giltighetstid skall ytterligare förlängas, lagen bör omfatta alla bagerier.» Familjebageriernas gynnade ställning och större konkurrenskraft betonas även av myndigheterna i vissa städer och ett flertal enskilda arbetsgivare, vilka i flera fall påyrka, att även dessa bagerier borde inrymmas under samma lagbestämmelser som de mera yrkesmässigt drivna. »En bagare, som utövar sin rörelse med två arbetare», skriver magistraten i Sala, »är exempelvis bunden av den lagstadgade begränsningen, under det att en bagare, som bedriver rörelsen med två hemmavarande söner, är obunden härav. De olika bagerirörelserna kunna tänkas vara av ungefär samma omfattning. Här föreligger givetvis en orättvisa, som bör avhjälpas.»

7. *Lagen har medfört höjda driftkostnader och onödig stegring av brödkpriserna.*

Produktionskostnadernas förhöjning tillskrives i främsta rummet dels den nödtvungna ökningen av arbetarestammen, dels minskad prestationsförmåga genom arbetstidens inknappning. Länsstyrelsen i Södermanlands län uttalar som sin mening, att lagen för de större bagerierna medfört ökade kostnader, vilka i sin ordning torde drabba konsumenterna. Västernorrlands länsstyrelse är av samma uppfattning och uppskattar tillverkningskostnadernas stegring till omkring 20 %. Även inom Kopparbergs län ha polismyndigheterna någon gång vitsordat, att lagens bestämmelser föranlett ökning av brödkriset. Länsstyrelsen i Malmöhus län gör slutligen gällande, att även de utvidgningar och förändringar av arbetslokalerna, som den avkortade arbetstiden nödvändiggjort, verkat fördyrande.

Lagens fördyrande inverkan påtalas även av vissa stadsmyndigheter (Visby, Borås, Västerås och Köping) samt av polismyndigheterna i flera smärre orter på landsbygden. Magistraten i Västerås skriver härom bland annat: »En fördyring av de tillverkade varorna för allmänheten har på grund av det ökade arbetarantalet och svårigheter att praktiskt utnyttja arbetstiden inom den trängt begränsade ramen för tillåten arbetstid uppkommit. Det är därvid de s. k. rörliga kostnadernas (avlöningar o. d.) ökning, vilken i vissa fall uppgått ända till 25 %, som åstadkommit brödkrisens förhöjning och hindrat en effektivare sänkning av priset i och med en inträdande prisbillighet å råvarorna.» Landsfiskalen i Färentuna har av samtliga tillfrågade bageriidkare fått det beskedet, att begränsningen av arbetstiden medfört ökad produktionskostnad, vilken till en del pålagts den tillverkade varan. Allmänheten får således i sista hand delvis betala den genom begränsningen orsakade merkostnaden. Någon gång omnämnes, att konsumenterna, på grund av de höga brödkpriserna själva börja tillverka sitt bröd i större utsträckning än förut.

Prisstegringen tillskrives på sina håll även den omständigheten, att antalet utkörare måste ökas. Brödet kan nämligen numera icke levereras färskt på en

gång utan litet då och litet då under dagens lopp vilket nödvändiggör utdistribuering i flera omgångar och hållande av större utkörarepersonal än tidigare.

8. *Smärre bageri- och konditoriidkare kunna icke i summa utsträckning som förut åtaga sig tillfälliga beställningar.*

Å sex platser ha arbetsgivarna anfört klagomål över svårigheten att med nuvarande begränsade arbetstid utföra beställningsarbeten. Så har stadsfiskalen i Östhammar erfarit, att det på grund av bagerilagen många gånger är omöjligt att utföra sent gjorda beställningar, varigenom företagen tillskyndas ekonomiska förluster. En bageriägare i Ystad skriver: »Då beställningarna av tårter och finare bakverk till kvällen och påföljande dags morgon icke plägade inkomma förrän allra tidigast klockan 12—1-tiden på middagen, oftast så sent som efter klockan 5 eftermiddagen, så medhunnit icke arbetaren utföra dessa arbeten under arbetstiden. Under sådant förhållande finge bageriidkaren antingen avvisa beställningarna eller själv utföra dem senare på dagen, då han rätteligen borde vara fri. Det vore nämligen på samma sätt med finare bakverk och tårter som med kaffe- och wienerbröd, att de skulle vara absolut färska för att kunna avyttras.»

Stadsfiskalen i Köping meddelar slutligen, att konditori- och bageriägare ej som förr kunna mottaga beställningar å bakverk till begravningar, bröllop o. s. v. och andra arbeten, vilka fordra skyndsamt utförande.

9. *Övriga olägenheter.*

I 2 fall anföres från arbetsgivarhåll, att lagen varit ägnad att åtminstone icke höja arbetsintensiteten utan snarare motsatsen. Härom skriver Västerås magistrat: »En verkan, som väntades komma av arbetstidslagen var den, att arbetsvillighet och arbetsintensitet skulle ökas, men någon sådan verkan har icke kunnat påvisas. Den ökade fritid, som genom lagen beretts arbetarna, synes beträffande de yngre ogifta arbetarna åstadkomma dagdriveri och nöjeslystnad med åtföljande arbetsolust.»

Slutligen har i ett par enstaka fall även uppgivits, att lagen bidragit till att öka arbetslösheten inom bagerinäringen, delvis på grund av husmödrarnas ovan nämnda ökade benägenhet att själva baka sitt bröd i hemmen.

Antalet bagerier och arbetare åren 1920 och 1922.

En sammanställning av de inkomna uppgifterna rörande antalet bagerier med främmande arbetskraft och familjebagerier samt däri använda arbetare och biträden åren 1920 och 1922 meddelas å närlagda tabell. Enligt denna sammanställning funnos vid 1920 års början i hela landet 2,052 bagerier med främmande arbetskraft samt något över hälften så många eller 1,118 familjebagerier. I april 1922 voro motsvarande siffror 2,143 och 1,212, vilket innebär en stegring av respektive 4.4 % och 8.4 %. Samtidigt hade antalet arbetare ökats från 6,423 till 6,723 (4.7 %) i den förra och från 1,156 till 1,245 (7.7 %) i den senare kategorien av bagerier¹⁾. Av samtliga bagerier utgjorde familjebagerierna år 1920 35.3 % och

¹⁾ Anmärkas må emellertid, att totalantalet i »bagerier med främmande arbetskraft» anställda arbetare i verkligheten torde vara något större än vad ovanstående siffror angiva, beroende därpå, att de härom inlämnade uppgifterna i vissa fall synas avse icke *hela* antalet i dylika bagerier arbetande personer (lejda arbetare + familjemedlemmar) utan endast de *främmande* arbetarna.

år 1922 36.1 %. Familjebageriernas arbetare uppgingo år 1920 till 15.3 % och år 1922 till 15.6 % av samtliga bageriarbetare. Siffrorna häntyda sålunda på en något kraftigare utveckling av sistnämnda kategori än beträffande de mera yrkesmässigt drivna bagerierna, en omständighet, som delvis torde böra tillskrivas bagerilagen.

Ser man på förhållandena inom olika län, visa familjebagerierna i 20 fall ökning, i 1 fall minskning samt i 4 fall oförändrad siffra. Övriga bagerier ha även ökats i 20 län och minskats i 4, medan i 1 fall samma antal uppgivits.

Av de i tabellens näst sista kolumn redovisade procenttalen framgår, att familjebagerierna, relativt sett, äro anmärkningsvärt talrika bland annat i Västerbottens län, där de vid ifrågavarande tidpunkter utgjorde respektive 59.2 och 57.1 % av samtliga, Kalmar län (51.8 och 53.7 %), Kronobergs län (47.4 och 48.2 %), Kristianstads län (47.3 och 46.2 %), Kopparbergs län (47.1 och 47.8 %) samt Väster-norrlands län (46.8 och 47.9 %). Förutom i huvudstaden, där familjebageriernas antal ej uppgår till en tiondel av totalsumman, är nämnda kategori däremot relativt svagt representerad bland annat i Göteborgs och Bohus län (14.3 och 14.8 %), Skaraborgs län (16.0 och 16.3 %), Värmlands län (20.5 och 30.7 %), Jönköpings län (22.2 och 23.5 %) samt Uppsala län (23.7 och 27.9 %). Absolut taget förete familjebagerierna den starkaste ökningen i Malmöhus län (med 13 stycken), medan stegringen i förhållande till totalantalet varit kraftigast i Värmlands län, där år 1920 cirka en femtedel men år 1922 inemot en tredjedel av samtliga tillhörde familjebageritypen.

Huru förhållandena tett sig i större och mindre *samhällen*, framgår närmare av nedanstående tablå, vilken uppgjorts på grundval av de uppgifter för de särskilda orterna, som inkommit från inalles 9 län¹⁾, (samt Stockholm och Göteborg):

	Antal bagerier med främmande arbetskraft		Antal däri använda arbetare		Antal familjebagerier		Antal däri använda biträden		Antal familjebagerier i % av samtliga	
	1920	1922	1920	1922	1920	1922	1920	1922	1920	1922
Stockholm, Göteborg och Malmö	362	380	2 383	2 505	53	55	71	77	12.8	12.6
Övriga större städer	226	229	808	865	71	84	60	66	23.9	26.8
Mindre städer	119	139	284	299	36	35	49	42	23.2	20.1
Landsbygden	450	460	797	804	359	387	330	349	44.4	45.7
Summa	1 157	1 208	4 272	4 473	519	561	510	534	31.0	31.7

Som man kunde vänta, är familjebageriernas betydelse jämförelsevis störst på landsbygden, där närmare hälften av bagerierna uppgivits vara av denna typ och minst i de tre största städerna, i vilka orter familjebagerierna i genomsnitt endast uppgå till ungefär en sjundedel av samtliga (i Göteborg till blott 3 à 4 %). Ser man åter på utvecklingen mellan 1920 och 1922, synes gruppen »övriga större städer» samt i någon mån landsbygden visa någon förskjutning till familjebageriernas förmån, medan motsatsen kan konstateras beträffande »mindre städer». Inom de tre storstäderna är proportionen däremot ungefärligen densamma.

¹⁾ Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Malmöhus, Väster-norrlands, Västerbottens och Norrbottens län.

	Antal bagerier med främ- mande arbetskraft		Antal därin använda arbetare		Antal familje- bagerier		Antal därin använda biträden		Antal familje- bagerier i % av samtliga		Antal i familje- bagerier anställda arbetare i % av samtliga	
	År 1920	År 1922	År 1920	År 1922	År 1920	År 1922	År 1920	År 1922	År 1920	År 1922	År 1920	År 1922
Stockholms stad	175	175	1 022	1 013	18	19	21	27	9·3	9·8	2·0	2·6
Stockholms län	106	110	249	249	48	50	54	54	31·2	31·3	17·8	17·8
Uppsala »	45	44	145	154	14	17	8	12	23·7	27·9	5·2	7·2
Södermanlands »	43	46	183	179	33	36	30	33	43·4	43·9	14·1	15·6
Östergötlands »	82	94	210	233	39	43	26	24	32·2	31·4	11·0	9·3
Jönköpings »	56	62	138	146	16	19	21	23	22·2	23·5	13·2	13·6
Kronobergs »	41	43	51	55	37	40	25	32	47·4	48·2	32·9	36·8
Kalmar »	55	57	113	150	59	66	48	60	51·8	53·7	29·8	28·6
Gottlands »	12	13	22	22	1	1	1	1	7·7	7·1	4·3	4·3
Blekinge »	45	48	123	148	40	42	37	42	47·1	46·7	23·1	22·1
Kristianstads »	89	93	158	164	80	80	80	76	47·3	46·2	33·6	31·7
Malmöhus »	287	288	816	844	139	152	175	178	32·6	34·5	17·7	17·4
Hallands »	44	45	113	126	22	22	21	25	33·3	32·8	15·7	16·6
Göteborgs och Bohus »	156	178	1 153	1 311	26	31	38	44	14·3	14·8	3·2	3·2
Älvsborgs »	49	60	158	173	34	34	42	41	41·0	36·2	21·0	19·2
Skaraborgs »	68	72	94	95	13	14	17	17	16·0	16·3	15·3	15·2
Värmlands »	62	61	168	173	16	27	17	34	20·5	30·7	9·2	16·4
Örebro »	52	55	158	168	26	33	21	28	33·3	37·5	11·7	14·3
Västmanlands »	66	76	185	193	30	33	40	43	31·3	30·3	17·8	18·2
Kopparbergs »	81	79	246	225	72	71	73	60	47·1	47·3	22·9	21·1
Gävleborgs »	132	126	324	293	97	106	151	170	42·4	45·7	31·8	36·7
Västernorrlands »	83	88	171	192	73	81	73	80	46·8	47·9	30·0	29·4
Jämtlands »	66	69	114	108	51	56	40	43	43·6	44·8	26·0	28·5
Västerbottens »	51	54	86	94	74	72	53	49	59·2	57·1	38·1	34·8
Norrbottnens »	106	107	223	215	60	67	44	49	36·1	38·5	16·5	18·6
Hela riket	2 052	2 143	6 423	6 723	1 118	1 212	1 156	1 245	35·3	36·1	15·3	15·6

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts
lagråd den 27 februari 1923.*

Närvarande:

Justitierådet *Sundberg*, regeringsrådet *Thulin*, justitierådet *Stenberg*,
justitierådet *Körsner*.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över social-
ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 9 februari
1923, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle, för det
ändamål § 87 regeringsformen omförmäler, inhämtas över upprättat för-
slag till *lag om bageri- och konditoriarbetes förläggande till viss del av
dygnet*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet
av byråchefen för lagärenden i socialdepartementet, hovrättsrådet Willand
Aschan.

Lagrådet lämnade förslaget utan anmärkning.

Ur protokollet:

Erik Ölander.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans
Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stock-
holms slott den 2 mars 1923.*

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, stats-
råden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON,
HANSSON, ÅKERMAN, SCHLYTER, ÖRNE.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet
anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Lindqvist, lagrådets
den 27 februari 1923 avgivna utlåtande över det den 9 i samma månad
till lagrådet remitterade förslaget till lag om bageri- och konditori-
arbets förläggande till viss del av dygnet, samt hemställer, att förslaget,
som av lagrådet lämnats utan anmärkning, måtte, jämlikt § 87 regerings-
formen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga leda-
möter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet
Kronprinsen-Regenten, att proposition av den lydelse,
bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till
riksdagen.

Ur protokollet:

Torsten Wolff.